

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studium humanitní vzdělanosti

Bakalářská práce

Pojetí psychologie davu a psychologie revoluce Gustavem Le Bonem

Aneta Janáková

Vedoucí práce: Mgr. Karel Černý, Ph.D.

Praha 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. května 2024

.....
Janáková Aneta

Poděkování

Ráda bych poděkovala především Mgr. Karlovi Černému, Ph.D. za cenné rady a čas, který mi věnoval při vedení práce. Poděkování také patří mé rodině a okolí za obětavost a trpělivost, kterou semnou měli.

Abstrakt

Tato bakalářská práce zkoumá pohled Gustava Le Bona na davové a společenské chování v knihách *Psychologie davu* a *The Psychology of Revolution*. Cílem je aplikovat poznatky z davové psychologie na revolučním chování a samotné revoluce. Je nezbytné pochopit samotného Le Bona a jeho život, proto je první kapitola věnována právě jemu a tomu, jak je dnes reflektovaný. Kapitola druhá pojednává o knize *Psychologie davu*, která je v české sociální psychologii a sociologii poměrně známá. Jsou zde vysvětleny hlavní teze a pojmy, bez kterých bychom se jen stěží obešli v daném tématu. Neméně důležitá je reflexe knihy, která nám pomáhá pochopit knihu s menším odstupem. Autorů, kteří reagovali na knihu *Psychologii davu*, je nespočet, proto jsou zde uvedeni autoři, kteří shrnují hlavní nedostatky knihy. Třetí kapitola je věnována knize *The Psychology of Revolution*. Zde Le Bon popisuje vznik revolucí, revoluce jako takové, revoluční chování a různé typy mentalit, které se v revolucích často vyskytují. I v této kapitole je uvedena reflexe díla, ačkoliv tato kniha je již méně známá, proto například novodobou reflexi budeme hledat jen stěží. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na srovnání těchto děl, jelikož na sebe velmi odkazují a jsou dosti propojené. Na závěr jsou shrnuty hlavní myšlenky této práce. Záměrem práce je posunout znalosti o Gustavu Le Bonovi a jeho myšlenkách v české sociální psychologii a sociologii.

Klíčová slova

Gustave Le Bon, Psychologie davu, Psychologie revoluce, davové chování

Abstract

This bachelor thesis looks into Gustave Le Bon's view of crowd and social behaviour in his books *The Psychology of Crowds* and *The Psychology of Revolution*. It aims to apply insights from crowd psychology to revolutionary behaviour and revolution itself. It is essential to understand Le Bon himself and his life, so the first chapter is devoted to him and how he is reflected today. Chapter two deals with the book *Psychology of the Crowd*, which is quite well known in Czech social psychology and sociology. The main theses and concepts are explained in this chapter, without which we could hardly do without the topic. Equally important is the reflection on the book, which helps us to understand the book with less distance. There are countless authors who have responded to *The Psychology of Crowds*, so the authors listed here summarize the main shortcomings of Le Bon's book. The third chapter is devoted to *The Psychology of Revolution*. Here, Le Bon describes the origins of revolutions, revolutions themselves, revolutionary behavior, and the different types of mentalities often found in revolutions. A reflection on the work is also included in this chapter, although this book is less well known, so we will hardly look for a modern reflection, for example. The fourth chapter focuses on the comparison of these works, as they are highly referenced and quite interconnected. Finally, the main ideas of this thesis are summarized. The intention of this thesis is to advance the knowledge of Gustave Le Bon and his ideas in Czech social psychology and sociology.

Keywords

Gustave Le Bon, Crowd psychology, *The Psychology of Revolution*, Crowd behavior

Obsah

ÚVOD.....	8
1. GUSTAVE LE BON (1841-1931)	10
2. PSYCHOLOGIE DAVU	12
2.1. UVEDENÍ DO DÍLA.....	13
2.2. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA.....	14
2.3. CITY A MRAVNOST DAVŮ	15
2.3.1. <i>Popudlivost, proměnlivost a dráždivost davů.....</i>	<i>15</i>
2.3.2. <i>Lehkověrnost davů a snadnost s jakou podléhají sugesci</i>	<i>16</i>
2.3.3. <i>Přehnanost a zjednodušení citů.....</i>	<i>16</i>
2.3.4. <i>Nesnášenlivost, autoritativnost a konzervativnost davu</i>	<i>16</i>
2.3.5. <i>Mravnost davů</i>	<i>17</i>
2.4. IDEJE, ZPŮSOB UVAŽOVÁNÍ A OBRAZOTVORNOST DAVŮ	17
2.4.1. <i>Ideje davů</i>	<i>17</i>
2.4.2. <i>Způsoby uvažování davů.....</i>	<i>18</i>
2.4.3. <i>Obrazotvornost davů.....</i>	<i>18</i>
2.4.4. <i>Náboženská forma všech davových přesvědčení</i>	<i>19</i>
2.5. NÁZORY A PŘESVĚDČENÍ DAVŮ	20
2.5.1. <i>Faktory působící nepřímo na přesvědčení a názory davů.....</i>	<i>20</i>
2.5.2. <i>Faktory působící bezprostředně na názory davů.....</i>	<i>21</i>
2.6. VŮDCOVÉ DAVU A JEJICH PROSTŘEDKY PŘESVĚDČOVÁNÍ	22
2.7. HRANICE PROMĚNLIVOSTI PŘESVĚDČENÍ A NÁZORŮ DAVŮ	24
2.7.1. <i>Pevné přesvědčení.....</i>	<i>24</i>
2.7.2. <i>Proměnlivé názory davů</i>	<i>24</i>
2.8. KLASIFIKACE A POPIS RŮZNÝCH DRUHŮ DAVU	25
2.8.1. <i>Klasifikace davů.....</i>	<i>25</i>
2.8.2. <i>Davy různorodé.....</i>	<i>25</i>
2.8.3. <i>Davy stejnorodé</i>	<i>26</i>
2.8.4. <i>Davy zločinné.....</i>	<i>26</i>
2.8.5. <i>Porotní soudy.....</i>	<i>26</i>
2.8.6. <i>Davy voličské.....</i>	<i>27</i>
2.8.7. <i>Parlamentní shromáždění</i>	<i>27</i>
2.9. SHRNUTÍ DÍLA	29
2.10. REFLEXE DÍLA	30
3. PSYCHOLOGIE REVOLUCE	33
3.1. VYSVĚTLENÍ POJMU REVOLUCE.....	33
3.1.1. <i>Vědecké revoluce.....</i>	<i>34</i>
3.1.2. <i>Politické revoluce.....</i>	<i>34</i>
3.1.3. <i>Náboženská revoluce.....</i>	<i>35</i>
3.2. PŮSOBENÍ VLÁDY V REVOLUCI	36
3.3. ROLE LIDÍ V SAMOTNÉ REVOLUCI	37
3.3.1. <i>Stabilita a tvárnost národní mysli</i>	<i>37</i>
3.3.2. <i>Jak si lidé představují revoluci.....</i>	<i>37</i>
3.3.3. <i>Předpokládaná role lidu během revolucí.....</i>	<i>38</i>
3.4. INDIVIDUÁLNÍ ZMĚNY CHARAKTERU V ČASE REVOLUCE	38
3.5. REVOLUČNÍ A KRIMINÁLNÍ MENTALITA	39
3.5.1. <i>Revoluční mentalita.....</i>	<i>39</i>
3.5.2. <i>Kriminální mentalita</i>	<i>40</i>
3.5.3. <i>Jakobínská mentalita.....</i>	<i>40</i>
3.6. PSYCHOLOGIE REVOLUČNÍCH DAVŮ	41

3.6.1.	<i>Obecná charakteristika davu</i>	41
3.7.	JAK STABILITA RASOVÉ MYSLI OMEZUJE VÝKYVY DAVOVÉ MYSLI	42
3.8.	ROLE VŮDCŮ V REVOLUČNÍCH HNUTÍCH	43
3.9.	PSYCHOLOGIE REVOLUČNÍCH SHROMÁŽDĚNÍ	43
3.9.1.	<i>Psychologická charakteristika velkých revolučních shromáždění</i>	43
3.9.2.	<i>Psychologie revolučních klubů</i>	44
3.9.3.	<i>Vysvětlení postupného přehánění pocitů na shromáždění</i>	44
3.10.	DUŠEVNÍ ANARCHIE V DOBĚ REVOLUCE.....	45
3.10.1.	<i>Původ a šíření revolučních myšlenek</i>	45
3.11.	PSYCHOLOGICKÉ ILUZE.....	46
3.11.1.	<i>Iluze o primitivním člověku, návrat k přírodnímu stavu, psychologie lidí</i>	46
3.11.2.	<i>Iluze o možnosti oddělit člověka od jeho minulosti a o moci transformace</i>	47
3.12.	PSYCHOLOGICKÉ PŘÍČINY REVOLUČNÍHO NÁSILÍ	47
3.13.	PSYCHOLOGICKÉ A VOJENSKÉ FAKTORY	48
3.14.	PSYCHOLOGIE VŮDCŮ REVOLUCE	48
3.15.	ZÁVĚR	49
3.16.	REFLEXE DÍLA	50
4.	ZÁVĚREČNÉ SROVNÁNÍ	53
5.	ZÁVĚR	56
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	58

Úvod

Naše moderní společnost prochází výraznými změnami. Sledujeme vzestup individualismu a pokles sociálních institucí, to vede hned k několika interpretacím o povaze těchto změn, od nového “individualismu” až po rozpad společnosti. Otázkou je, zda jsou současné změny dokončením modernizačního procesu nebo jen jeho selháním. Moderní společnost vznikla poměrně v krátkém čase během revolucí, které změnily nahlížení na hospodářskou společnost a mocenskou reprodukci. Politické a průmyslové revoluce nám poskytly příležitost zásahů do společenských poměrů. Tato změna přinesla obrovské možnosti, ale i nebezpečí v podobě nepředstavitelných důsledků. Průmyslová revoluce přinesla osvobození jednotlivců od tradiční pospolitosti. Část myslitelů považovala již 18. století za počátek osvobození se od forem útlaku, jiní zase spatřovali prostor pro osobní ego a sociální atomizaci (Keller, 2022).

Na konci 19. století došlo k výrazným změnám moderní společnosti jak v oblasti ekonomiky, tak technologie. Postupně se přeměňují všechny vztahy. S vzestupem velkých firem skončil liberální sen o společnosti středních vrstev, přičemž individualismus se stává stále více dominantním (Keller, 2022). Modernizace jako taková vrcholí v 19. a 20. století. Sociologie chápe tento modernizační proces jako komplexní sociální změnu, která se týká hned několika společenských oblastí, mezi ty nejtypičtější příklady můžeme řadit urbanizaci, expanzi masmédií, šíření vzdělání, růst demokracie, racionalizace, individualismu a změnu v jednotlivých hodnotách. Zatímco tradiční společnost se vyznačuje především kolektivismem, absencí racionality a orientací na druhé, moderní společnost upřednostňuje podaný výkon a zásluhy v osobní rovině (Černý, 2013).

Navzdory již zmíněné modernitě a vzrůstajícímu individualismu je nutné se stále vzdělávat a poučit se z historie. Již v 18. a 19. století díky revolučnímu potenciálu bylo stále zřejmější, že davy mají velkou ničivou sílu, kterou individuální psychologii jen stěží vysvětlíme. To právě díky teoriím davu, skupinové mysli a psychologii národu se nám formuje sociální psychologie. Za rok vzniku považujeme 1908, kdy byly vydané dvě učebnice právě s názvem sociální psychologie (Slaměník, 2019).

„Každý, kdo se poněkud hlouběji zabývá dějinami sociálního myšlení a sociologie, zpravidla si dříve či později položí základní otázku, zda má toto jeho úsilí nějaký význam pro soudobou sociologii, zda má smysl studovat názory lidí na společnost, jak se vyvíjely od onoho okamžiku, kdy byl člověk schopen uvažovat o sociálních problémech, až po dobu

poměrně nedávnou“ (Sedláček, 2018: 9). Ačkoliv se doba neúprosně mění a vyvíjí, studium sociálního myšlení je stále důležitější. Historie nám může poskytnout materiál k analýze vývoje sociálního myšlení, dějiny jsou zdrojem inspirace a poučení, studium umožňuje přejímat dobře vytvořené pojmy a termíny, které jsou již ověřené časem a přispívají ke kontinuitě ve vývoji oboru.

Téma bakalářské práce jsme volili právě z okruhů sociální psychologie, která se zabývá mimo jiné chováním davu a jeho vlivem na společnost. Cílem této práce je najít souvislosti mezi davovým chováním a revolucí. Jelikož by takové téma mohlo být poměrně rozsáhlé, zvolili jsme pohled na danou problematiku velkým francouzským sociologem a sociálním psychologem Gustavem Le Bonem. To právě on daná témata propojuje a tvrdí, že na každé revoluci se vyskytuje hned několik fenoménů davového chování. Budu tedy především využívat jeho proslulou knihu *Psychologie davu* a knihu *La Révolution française et la Psychologie des révolutions*, tedy lépe řečeno její anglický překlad *The Psychology of Revolution*. Cílem této práce je tedy zkoumat vztah daných knih a zjistit, jak Le Bon aplikoval poznatky z psychologie davu na revoluce.

Lze říci, že Le Bonův pohled na davové chování je v české sociologii a sociální psychologii obecně znám. Zmínky můžeme najít v knize *Dějiny klasické sociologie* od Jana Kellera, *Čítanka sociologických klasiků* od Jana Jandourka, *Sociologie-Klíčová témata a pojmy* od Lukáše Urbana, *Sociální psychologie* od Milana Nakonečného, *Hromadné psychické jevy* od Oldřicha Mikšíka, dále se také můžeme dočíst o Le Bonovi v doslovu Josefa Smolíka v knize *Psychologie davu*. Nicméně, Le Bon se věnoval hned několika dalším tématům, která jsou u něj v české literatuře ovšem přehlížena a opomíjena. Mezi tato témata spadá například i psychologie revoluce. Úkolem této práce je tedy také posunout znalosti české sociologie a sociální psychologie ohledně přemýšlení Gustava Le Bona o společnosti a jejím chování.

V první kapitole bude představen samotný Gustav Le Bon, jeho život a to, jak je dnes reflektovaný. V další kapitole budou vysvětleny hlavní myšlenky a teze, které Le Bon promítá do své knihy *Psychologie davu*. Neméně důležitá je i reflexe dané knihy, jelikož, jak sám Le Bon tvrdil, jeho studie jsou spíše základní krátkou syntézou, na kterou mají další navázat. Třetí kapitola se bude již věnovat knize *The Psychology of Revolution*. I zde bude uvedena reflexe knihy, která nám pomůže dané téma lépe uchopit.

1. Gustave Le Bon (1841-1931)

Gustava Le Bona nejspíše známe jako francouzského sociologa či sociálního psychologa, nicméně svůj doktorát získal z medicíny. Nezaměřoval se pouze na tyto obory, rozšiřoval své základy i v antropologii, historii a dále ve studiu kultury. Procestoval svět, to z něho udělalo výborného pozorovatele, kterého vždy zajímala proměna společnosti ať už demografická, sociální či politická. Začal se zabývat studiem moderní společnosti kolem osmdesátých let 19. století, jako jeden z mála dokázal podat obraz tehdejší společnosti, také dokázal určit jevy, které i v budoucnu budou získávat na důležitosti, což jsme mohli vidět v 1. polovině 20. století v případech rozšíření vlivu socialismu a masových médií. Mezi jeho hlavní témata můžeme zařadit davové chování, revoluce, vůdcovství, socialismus, válečné konflikty, dnes by bylo vhodné zařadit Le Bona do politické psychologie. Le Bona můžeme zařadit do nejvýznamnějších autorů, kteří formovali sociologii a sociální psychologii. Jeho studia postavila základ pro studium davů a psychologických aspektů jedinců v davu. Pro výzkum davů bylo dle Le Bona důležité reflektovat i politické události, jako například revoluce. Autor vyjadřoval názory, které byly typické jeho době, nicméně několik jeho tezí přitahovalo a stále přitahuje pozornost, tyto teze se dají považovat za kontroverzní (Smolík, 2016).

Jeho studie sahají od tabákového kouře přes fyzikální antropologii až po atomovou energii, jelikož se věnoval opravdu velké škále oborů a témat, mnozí považují jeho práci za povrchní. Ačkoliv značně přispěl do témat sociální evoluce a politické revoluce, nejznámější dílo se týkalo psychologie davového chování. Le Bon sice tvrdil, že člověk v davu se dostane k primitivnějším instinktům, nicméně také naznačoval, že dav je schopný zapojit se i do pozitivních sociálních akcí. Na dějiny Le Bon nahlížel jako na důsledek rasového temperamentu, tudíž abychom pochopily dějiny, musíme nejdříve pochopit duši národa. Měl silnou nedůvěru k masám a jejich politickému chování. I v poslední den svého života tvrdil, že masová participace ve vládě vede k úpadku civilizace a k barbarství. Díky těmto názorům ho mnoho lidí považovalo za antidemokrata a elitáře (Edscorn, 2001).

Gustave Le Bon zemřel právě v době, kdy v Německu vzrůstal nacismus, nelze popřít, že teoretická základna tohoto devastujícího politického hnutí měla některé ze svých kořenů v názorech právě Le Bona a podobných autorů. Nicméně Le Bonovy spisy byly výsledkem uspořádané mysli, která byla značně ovlivněna pozitivistickou sociologií

Augusta Comta, experimentálním přístupem k medicíně Clauda Bernarda, evoluční teorií Charlese Darwina a psychoanalýzou Sigmunda Freuda (Gorman, 2008).

Le Bon bral za nutné nahlížet při výkladu lidské psychiky na vlivy společenské povahy lidského života. Můžeme ho tedy považovat za stoupence psychologismu, jelikož tvrdí, že společnost nemůžeme popsat z racionálního kalkulu nezávislých individuí. On je toho názoru, že individuum je produktem interakce sil, které takto samy o sobě racionální nejsou. Jednotliví stoupeni psychologismu se nicméně lišili v nazírání na organizovanou modernitu. Shodli se v tom, že lidská mysl má kolektivní nadindividuální základ a je značně ovlivněna myšlením skupiny, konkrétně tedy Le Bon považoval vliv skupiny za hlavní faktor degenerace civilizace. Dále se liší od ostatních stoupenců například v pojetí modernity. Výslovně kritizoval organizovanou modernitu jako epochu, kdy je racionalita jedince znehodnocená, dokonce je až vytlačena iracionální mentalitou davu. Tvrdí, že individualita nehraje velkou roli v lidské společnosti, a to kvůli rase, kterou on ovšem nechápe jako biologicky danou odlišnost fyzických a mentálních vlastností. Le Bon jde proti teorii rovnosti a tvrdí, že v postupném vývoji civilizace rostou inteligenční rozdíly mezi lidmi, jelikož zastává názor, že u rozvinutějších národů jsou mentální rozdíly mezi jednotlivci daleko výraznější, to i rozdíly mezi povahou mužů a žen. Můžeme tedy říci, že Le Bon definuje dav cestou, kterou může podrobit kritikou moderní společnosti. Jedním z dosti kontroverzních názorů je ten, že zdůrazňuje podobnosti mezi chováním davu a jednáním dětí, žen a barbarů. Ti všichni mají údajně společnou tu věc, že nejsou schopni dát větší rozum do svého jednání a jsou ovládaní afekty. Nesouhlasí s tím, aby ti, kdo jsou vyloučeni z projektu omezeně liberální modernity, mohli získat jakýkoliv vliv ve společnosti (Keller, 2022).

Jak můžeme tedy vidět, na rozdíl od Spencera a jiných sociologických nominalistů, Le Bon uznává, že dav může vytvářet novou kvalitu, jejichž vlastnosti nejsou odvoditelné z obecných vlastností individuí. Tato nová kvalita je ovšem základem úpadku oproti kvalitě částí, z nichž je skupina složena (Keller, 2022).

Le Bon byl kritizován převážně za jeho mlhavost u výchozích pojmů, představení iracionálního davu proti idealizovanému obrazu racionálního individua, příliš obecný pojem duše davu a nesystematický charakter argumentů. Jeho teorie dnes spousta lidí považuje za zastaralé a překonané, nicméně byla silným impulzem ke zkoumání davového chování (Smolík, 2016).

2. Psychologie davu

Le Bon napsal hned několik publikací, nicméně tou nejznámější se stala *Psychologie davu* z roku 1895. Témata davu se hojně vyskytovala po druhé světové válce, dále se zájem o dané téma rozšířil v období válečného konfliktu. Nynější zájem může být způsobem prožíváním změn v Evropě na počátku 21. století. Dané dílo je tak inspirativní, jelikož Le Bon dokáže postupovat systematicky a charakterizovat trendy typické pro konec 19. století, on sám tvrdil, že jeho dílo slouží spíše jako základ pro pokračování dalšími autory (Smolík, 2016).

Vlastnosti, které se vyskytují u určitého národa, tvoří jakousi duši národa. Tyto vlastnosti vznikají působením prostředí a dědičností a jsou poměrně stálé. Pokud se shromáždí náhodný počet lidí, vznikají nové duševní vlastnosti, které převyšují vlastnosti rasové a jsou od nich i zcela odlišné. Souhrn těchto vlastností tvoří krátce trvající kolektivní duši. Le Bon tvrdí, že přistupuje k této problematice striktně vědecky, tedy snaží se řídit dle metody, nikoliv dle svých názorů či teorií. Je to dle něho jediná varianta, jak se dopátrat pravdy. Vědce, kteří se zabývají touto problematikou, nesmí zastrašit, že se jich jejich vlastní teze možná dotknou. Le Bon nepatřil do žádné školy, jelikož členství by znamenalo přijetí i všech předsudků. Vyvozuje často závěry, odlišné od těch přímo zjevných. Sociální organismy jsou často stejně komplikované jako jiné bytosti, je tedy komplikované je přimět k jakékoliv náhlé a hluboké změně. Příroda je sice radikální, ovšem tak, jak tomu rozumí lidé, to je důvod, proč mánie velkých reforem je tak osudná. Reformy by měly mít schopnost a sílu změnit okamžitě duši národů, nicméně takovou sílu má jen čas. To právě ideje, city a zvyky ovládají lid neboli tedy to, co máme v sobě. Instituce a zákony jsou pouhými manifestacemi naší duše (Smolík, 2016).

Pokud se vydáme na studium sociálních fenoménů, musíme brát v potaz dva odlišné faktory, a to čistý rozum a rozum praktický. Je důležité podotknout, že nereálné či fiktivní formy jsou pro uvažování důležitější. Ovšem i jakýsi dotek přispívá k lepší představě o formě. Při studiu sociálních fenoménů musíme nejen vzít v potaz teoretickou hodnotu, ale i hodnotu praktickou, a to s ohledem na vývoj civilizace (Smolík, 2016).

Le Bon (1994) zdůrazňuje, že davy jsou vždy nevědomé a možná v tom tedy spočívá jejich síla. Rozum není schopný nás osvobodit od zákonů nevědomí. Zatím co rozum stojí jen za malou částí našich aktivit, nevědomí má roli velkou.

2.1.Uvedení do díla

Studium velkých událostí jako například pád římské říše nám potvrdí, že pravá příčina tkví v hluboké proměně v myšlení národů. „Změny, jež jsou jediné důležité, takové, z nichž vyplývá obnova civilizací, se odehrávají v názorech, představách a vírách. Významné události jsou viditelnými výsledky neviditelných změn lidského myšlení. Projevují-li se tak zřídka, je to z toho důvodu, že nejstálejším prvkem rasy je dědičný základ jejího myšlení” (Le Bon, 2016: 10).

Le Bon (2016) tvrdil, že jeho současná doba byla jedním z kritických okamžiků, kdy došlo k transformaci myšlení. Takový převrat myšlení je způsoben 2 hlavními faktory: do prvního můžeme řadit rozvrat náboženských, politických a sociálních názorů ze kterých je právě tvořena civilizace, druhým faktorem je vznik nových existenčních a myšlenkových podmínek. Tradiční názory sice již ztrácejí svou původní moc, nicméně jejich vliv stále přetrvává. Nahradit je mají ideje, které se ovšem teprve tvarují, proto se Le Bonově době říkalo období přechodu a anarchie. „Zatímco se naše staré názory viklají a mizí a staré opory společnosti se postupně rozpadávají, moc mas je jedinou silou, kterou nic neohrožuje a jejíž význam neustále vzrůstá. Věk, do něhož vstupujeme, bude opravdu VĚKEM DAVŮ” (Le Bon, 2016: 11). To právě duše davů určují budoucnost národů. Davy poměrně dost převracejí základ nynější společnosti. Jsou přizpůsobeni k činům, jelikož jejich schopnost uvažovat je minimální. Ztráta morálních sil vede k rozpadu společnosti, na tomto brutálním procesu mají svůj jistý podíl i právě davy. Davy mají spíše ničivou sílu a jejich vláda je vládou zmatku. Pro fungující civilizaci jsou důležitá pravidla, kázeň, přechod od pudového k rozumovému, což davy očividně nesplňují.

Le Bon tvrdí, že tehdejší psychologové se spíše zabývali možnými zločiny davů. Samozřejmě zločinné či naopak hrdinské davy existují, nicméně zločiny davů jsou jen částí jejich celkové psychologie. Při pouhém studiu jejich zločinů nepoznáme povahu jedinců v davu. To velcí vůdci, zakladatelé náboženství a státníci byli dosti neuvěřitelnými psychology a chápali instinktivně duši davu. Znalost duše davů je pro státníky nepostradatelná, bez těchto znalostí se jen těžko ubrání manipulacím. Davy nemůžeme vést pravidly či zákonitostmi, pouze tím, co je zaujme. „I kdybychom neměli jiný zájem než ten, který vyplývá z čisté zvědavosti, zasloužilo by si studium psychologie davů, abychom se o ně pokusili. Je stejně zajímavé rozluštit pohnutky lidských činů, jako probádat nerost nebo květinu” (Le Bon, 2016: 15).

2.2. Obecná charakteristika

V české terminologii můžeme najít pro davové chování mnoho označení: hromadné psychické jevy, psychologie masových jevů, kolektivní chování či kolektivní dynamika. V dosti případech jsou termíny dav a masa spojovány do jednoho, což zapříčinily nejrůznější předklady. Obecně lze ovšem říci, že dav vzniká na základě určité situace či podnětu, vzniká přirozeně, tedy "zespodu", masa je oproti tomu utvářena "shora", vlivem propagandy, médií a kultury (Le Bon, 2016).

Dav můžeme z pohledu sociální psychologie definovat hned několika způsoby, například Le Bon (2016) definuje dav jako soustředění většího počtu osob na jednom místě, dané osoby jsou ovlivňovány stejnými emocemi. U jedinců v davu se snižuje racionální kontrola, dále je typická zvýšená sugestibilita, nápodoba a deindividualizace (neboli ztráta vlastních osobitých prvků). Oproti tomu Urban (2011) definuje dav jako množství lidí, kteří jsou viditelně a přechodně shromážděni na určitém místě a reagují na stejný podnět. Dav popisuje dále jako impulsivní, nestálý a s nedostatkem kritického ducha. V davu převažuje emocionální jednání před rozumovým. Typický je dále pocit anonymity, snížený intelekt a afektivita.

Termín dav můžeme pojímat ze 2 hledisek, a to v jeho běžném smyslu a z psychologického hlediska. V běžném slova smyslu značí dav shromáždění jakýchkoliv národností, pohlaví či povolání. Ovšem z psychologického hlediska za jistých okolností vznikají nové vlastnosti jedinců v shromáždění. Mizí vědomá osobnost a myšlenky i city jedinců směřují stejným směrem. Dle Le Bona vzniká kolektivní duše, která se vyznačuje jistými vlastnostmi. Z pouhého seskupení se tedy stává psychologický dav, který je jednotnou bytostí a řídí se zákony duševní jednoty davu. Důležité je podotknout, že náhodné setkání více jedinců není považováno za organizovaný dav. Aby seskupení získalo již zmíněné zvláštní vlastnosti, jsou zapotřebí jisté podněty, jejichž povahu objasníme později. Davové chování nespočívá tolik na fyzické přítomnosti jedinců, to spíše na ztrátě osobnosti, záměně citů a směřování myšlenek pouze jedním určitým směrem. Jakmile je dav utvořen získává dočasné obecné vlastnosti, k těmto obecným se dále přidávají zvláštní, které jsou ovšem různé a závisí tedy na situaci (Le Bon, 2016).

Davy můžeme rozdělit do několika kategorií, a to například na davy různorodé a davy stejnorodé, našim cílem je najít společné, a tudíž obecné vlastnosti. Mezi asi nejnápadnější jev můžeme řadit vytvoření kolektivní duše. Při vytváření davů nedochází k součtu či

průměru daných vlastností, dochází spíše k jejich kombinaci, tím pádem vznikají vlastnosti nové (Le Bon, 2016).

Náš vědomý život představuje pouze malou část, vědomé činy totiž vznikají z nevědomého podkladu, který je tvořen převážně dědičnými vlivy. Většina našich každodenních činů jsou výsledkem nevědomých a skrytých motivů, které jen těžko zaznamenejeme. Právě tyto skryté motivy tvoří duši davu. V kolektivní duši se ztrácí rozdíly v intelektu a tím pádem i individualita. „Různorodé se ztrácí ve stejnorodém a nevědomé vlastnosti převládají“ (Le Bon, 2016: 21). Jelikož se obyčejné vlastnosti staly společnými, můžeme ujasnit, proč davy nejsou schopné dopouštět se činů, které vyžadují vyšší inteligenci. Jak ovšem vznikají tyto vlastnosti? První příčinou může být pocit v davu nepřekonatelné moci, která umožňuje dát prostor pudům. Díky anonymitě v davu mizí pocit zodpovědnosti. Druhou příčinou je duševní nákaza, která určuje směr davu. V davu funguje taková nakažlivost, že jedinec často vymění svůj osobní zájem za ten kolektivní. Třetí příčina, která je považována za tu nejdůležitější, je sugestibilita, jejíž důsledkem je i již zmíněná nákaza. Le Bon tvrdí, že jedinec v davu je jako zhypnotizovaný. Vědomá osobnost mizí a vůle či úsudek se ztrácí. Vcelku všechny city a myšlenky jsou směřovány směrem, kterým hypnotizér chce. Kvůli sugesci se dav pouští do činů s prudkostí. Mezi tedy základní vlastnosti jedince v davu patří rozplynutí vědomé osobnosti, převaha nevědomí, regulování myšlenek a citů sugescí a nákazou tentýž směrem, přeměna myšlenek v činy. Le Bon si také stojí za tím, že jedinec v davu se propadá o několik stupňů níže na žebříčku civilizace. Jedinec v davu se neodlišuje od svého normálního já pouze svými činy, může se měnit i postoj (Le Bon, 2016).

2.3. City a mravnost davů

2.3.1. Popudlivost, proměnlivost a dráždivost davů

Le Bon (1994) zdůrazňuje, že je dav převážně veden nevědomím, je tedy spíše veden mýchou než samotným mozkem, proto jedná podle nahodilého podráždění. Jedinec je narozdíl od davu schopen ovládat své reflexy. Studium revolučních davů nám může poskytnout mnoho příkladů proměnlivosti jejich citů. Kvůli této proměnlivosti je jejich ovládání poměrně složité. Jedinci v davu mizí vidina nemožného a cítí sílu v množství. Dá se říci, že všechny davy jsou popudlivé a dráždivé, nicméně v rozlišné míře.

2.3.2. Lehkověrnost davů a snadnost s jakou podléhají sugesci

Myšlenka ovlivněná sugescí bezprostředně směřuje k proměnění se na čin. Dav je poměrně často lehkověrný, a to právě kvůli svému nevědomí. Je zbaven svého kritického ducha a nerozumí pojmu nepravděpodobnost. Jelikož dav myslí v obrazech, často si zkresluje vzpomínky a nerozlišuje mezi subjektivním a objektivním. Takové zkreslení přijaté jen několika jedinci, se stává ohniskem sugescce. V dějinách můžeme nacházet mnoho příkladů takzvaných hromadných halucinací, které se ovšem zdají být pravdivé, jelikož je potvrzuje tisíce lidí. Le Bon tvrdí, že v davu bohužel jak nevzdělanec, tak i vědec ztrácejí schopnost pozorování. Není za potřebí velkého davu k vytvoření těchto přeludů. „V podobných případech je východiskem sugescce vždy iluze, která byla vyvolána u jedince víceméně nejasnými vzpomínkami, a pak nákaza způsobená sdělením této prvotní iluze.” (Le Bon, 2016: 31) Jedinec poté již nevidí danou situaci, ale spíše obraz vyvolaný v jeho mysli. Proto bychom měli brát výpovědi davu s velkou rezervou (Le Bon, 2016).

2.3.3. Přehnanost a zjednodušení citů

City davu se vyznačují dvěma vlastnostmi, a to jednoduchostí a přehnaností. Přesně tyto vlastnosti způsobují, že dav nezná pochybnost a nejistotu. Jakmile je podezření vyřknuto, je hned bráno jako nesporná pravda. Samotná prudkost je vyšší při davech různorodých, jelikož tam budeme hledat odpovědnost jen stěží. Takové vědomí beztrestnosti vede k brutálním činům, kterých by se samotný jedinec nedopustil. Přehnanost se bohužel projevuje spíše v těch špatných formách. Nicméně na druhou stranu jsou davy schopny velkého hrdinství. Řečník může svést dav pouze díky silným výrazům, to znamená, že musí přehánět, opakovat a zdůrazňovat. Již zmíněné přehánění se ovšem nevztahuje na inteligenci, nýbrž na city (Le Bon, 2016).

2.3.4. Nesnášenlivost, autoritativnost a konzervativnost davu

Le Bon (2016) tvrdí, že davy uznávají pouze prosté a výstřední city, ty jsou jim často vsugerovány a jsou buď brány jako absolutní pravdy či omyly. Jedinec má schopnosti diskutovat, zatímco dav nikoliv. Autoritativnost a nesnášenlivost můžeme najít u každého druhu davu, ačkoliv v jiné míře. Zde právě můžeme vidět vliv rasy. Uznávají spíše sílu než

dobrotu. Nestačí se tedy spoléhat pouze na viditelné revoluční projevy, musíme pochopit psychologii davu jako takovou, jelikož ačkoliv se zdají davové reakce jako revoluční a násilné, jsou často jen krátkodobé. Davové reakce jsou totiž poměrně konzervativní, jelikož je ovládá nevědomí a dědičné vlivy. Nemůžeme pochopit lidové revoluce, pokud si neuvědomíme konzervativní pudy davů. Mohou být ochotné provádět ty nejnásilnější revoluce, vždy se ale vrací ke svým dědičným potřebám rasy. Jejich proměnlivost vidíme spíše u věcí povrchních. Uznávají tradice a novoty je děsí.

2.3.5. Mravnost davů

Davy jsou příliš popudlivé a proměnlivé na to, aby chápaly morálku. Pokud ovšem budeme chápat pod pojmem mravnost jen chvilkový projev vlastností, jako je oddanost a odříkání, davy jsou naopak schopné vysokého stupně mravnosti. Jedinec za normálních podmínek neuspokojuje své primitivní pudy, které dřímají na dně duše každého z nás, nicméně pokud se ztratí v davu, který mu umožní beztrestnost, dá svým pudům volnost. Ovšem pokud je tedy dav schopný vražd a zločinů všeho druhu, je schopný i hrdinství, oddanosti a nezištnosti, a to ještě ve větším měřítku než samotný jedinec. Přítomnost v davu dává kolikrát i zločincům alespoň na okamžik mravní zásady, což samozřejmě není jevem stálým. Někdy se davy oddávají svým primitivním pudům, stejně tak ovšem dokáží respektovat mravní zásady (Le Bon, 2016).

2.4. Ideje, způsob uvažování a obrazotvornost davů

2.4.1. Ideje davů

Dle Le Bona (2016) je každý národ je tvořen základními idejemi, které jsou jen zřídka obnovovány. Ty samé ideje jsou zakořeněné v duši davu. Velké historické převraty většinou pramení právě ze změn v těchto základních idejích. Můžeme je rozdělit do dvou kategorií, a to na náhodné, pomíjivé ideje a ideje stálé. Vsugerované ideje mohou být jakéhokoliv typu a mít velký vliv, pokud tedy mají jednoduchou podobu a lidé si je mohou lehce obrazně představit. U davů většinou následují zcela protichůdné ideje těsně za sebou, proto se dav může dopustit činů, které si jsou sobě protikladem. Kvůli ztrátě kritičnosti si tento odpor neuvědomuje. Tyto činy si mohou odporovat jen tehdy, pokud na člověka působí podněty

různých druhů dědičnosti. Ideje, které dav přijme, musí tedy projít často úplnou změnou, klesnou na úroveň davů, musí proniknout do nevědomí a stát se citem. Ideje proniká do duše davu dlouho, nicméně až k tomu dojde, nese velkou moc, a ještě větší důsledky.

2.4.2. Způsoby uvažování davů

Určité rozumové úvahy jistě mají vliv na davové chování, ovšem jejich podstata je dosti podřadná a založená na asociacích nižšího stupně. Tyto asociace jsou si dosti nepodobné a mají k sobě jen zdánlivý vztah. Právě tyto asociace využívá řečník, ten je dokáže efektivně využít. Řečník, který rozumí davu a je s ním v blízkém kontaktu, dokáže vyvolávat představy, kterým dav jen těžko odolá. Z tohoto můžeme vyvodit, že davy neuvažují a pokud uvažují, tak chybně. Jelikož je dav zbaven kritického ducha, nedokáže rozeznat pravdu od lži a utvořit si tak přesný úsudek. Závěry, které přijímají, jsou jen nucené nikoliv prodiskutované. V davu chybí odlišnost mínění, která je založená na individuálních úvahách (Le Bon, 2016).

2.4.3. Obrazotvornost davů

U davů je dle Le Bona (2016) obrazotvornost, tedy vytváření si představ, velmi ovlivněna vnějšími podněty. Davy neznají pojem nepravděpodobnost, jelikož jim chybí logické myšlení a schopnost úvahy. Díky tomu, že ty nejvíce nepravděpodobné věci mají nejvíce pozornosti, tudíž události zázračně působí na davy nejvíce. Davy tedy přitahují spíše věci nereálné než samotná realita.

Zřejmě nic nepůsobí na lidovou obrazotvornost jako divadelní představení. Diváci mají stejné pocity, ovšem v činy je hned nemění a to proto, že si plně uvědomují, že jsou pouze oběťmi iluzí a tyto emoce jsou vytvořené ze zcela smyšlené události. Přesto jsou jejich emocionální reakce někdy tak silné, že se snaží je přeměnit v činy. To můžeme uvést na příkladu, kdy publikum reaguje až násilně na herce, který ztvárňuje zloducha. Tento příklad dokládá, jak snadno se dá na dav zapůsobit (Le Bon, 2016).

Tedy nejúčinnější vlivy na obrazotvornost davů jsou ty, které se projevují v jednoduchých a uchvacujících obrazech-velký zázrak, velké vítězství, ale i velký zločin. Je zapotřebí tyto věci ovšem příliš nerozvádět a nepopisovat proces jejich vzniku. Je důležité podotknout, že na davy nepůsobí události samy o sobě, ale spíše to, jak jsou tyto události

předkládány. „Kdo ovládá umění působit na představivost davů, zná také umění, jak jim vládnout“ (Le Bon, 2016: 46).

2.4.4. Náboženská forma všech davových přesvědčení

Jak jsme mohli vidět, dle Le Bona (2016) davy příliš neuvažují, buď přijímají, nebo odmítají ideje. Nediskutují. Pokud na dav dokážeme správně působit, je ochotný se obětovat pro vnuknutý ideál. Již jsme mohli vidět, že znají pouze prudké a výstřední city. Takové informace nám umožňují tušit, jakých povah je jejich přesvědčení.

Pokud se zaměříme na přesvědčení davů zblízka, můžeme odhalit, že tato přesvědčení jsou zvláštní formou, kterou můžeme nazvat „náboženský cit“. Tento cit můžeme charakterizovat následovně: uctívání nadřazené bytosti, respekt a úcta k dané bytosti, slepé následování rozkazů, neschopnost analyzovat a zkoumat dogmata, touha po šíření těchto dogmat, tendence považovat za nepřátele ty, kteří neuznávají stejnou autoritu. Tento cit se může vázat k neviditelným bohům, k hrdinovi nebo k politické myšlence, ovšem vždy je ve své podstatě náboženský. Nábožensky založenými nejsme pouze tehdy, kdy uctíváme nějakého boha, ale i tehdy, kdy se plně oddáváme do služeb věci nebo bytosti, která se stává vůdcem našich myšlenek a činů. Náboženský cit jde ruku v ruce s nesnášenlivostí a fanatismem. Přesvědčení davů můžeme přirovnat ke slepé oddanosti, velké nesnášenlivosti. Takové přesvědčení potřebuje silnou propagandu, která stojí v základě každého náboženského citu. Dav považuje svého hrdinu za opravdového boha. Zakladatelé náboženských či politických hnutí dosáhli svých cílů, jelikož dokázali vnuknout davům city náboženského fanatismu, které nutí dav hledat své štěstí v uctívání, a tím pádem je ochoten položit svůj život za svůj ideál (Le Bon, 2016).

Navzdory pokroku moderní společnosti, citová povaha davů zůstává poměrně nedotčena, jelikož i přes pokrok v racionálním myšlení se davové emoce a náboženské tendence stále projevují. Jak již tedy vyplývá z textu, davy potřebují náboženství. Pokud tento fakt nepřijmeme, nemůžeme pochopit ty nejpodstatnější historické události. Revoluční násilí, hrozivá propaganda, vraždění a války tedy nemůžeme vysvětlit jinak, než že se jednalo o vznik nové náboženské víry v duši davu. Reformace, náboženské války a různé typy hrůzovlád jsou možné pouze tehdy, pokud je vyvolána duše davů (Le Bon, 2016).

2.5.Názory a přesvědčení davů

2.5.1. Faktory působící nepřímo na přesvědčení a názory davů

Le Bon (1994) tvrdí, že faktory, které působí na tyto přesvědčení můžeme zařadit do dvojí kategorie, a to nafaktory vzdálené a bezprostřední. Faktory vzdálené umožňují davům přijmout přesvědčení, připravují tedy jakýsi základ pro nové myšlenky. Faktory bezprostřední využívají tedy již vytvořené základy a dávají přesvědčením davů život. Díky těmto faktorům vznikají rozhodnutí, která vyvolávají silné emoce skupin, vzpoury či stávky. Mezi vzdálené faktory řadíme všeobecné vlivy, například rasu, čas, instituci a vzdělání. Níže si jednotlivé vzdálené faktory vysvětlíme podrobněji.

Rasa je jako faktor uvedena na prvním místě, jelikož je ze všech nejvíce podstatná. Moc rasy je tak silná, že žádná část kultury nemůže přejít z jednoho národa k národu druhému, aniž by s sebou nepřinesla velké změny. Například prostředí či různé události mohou představovat okamžité sociální vlivy, nicméně pokud jsou v protikladu s vlivy rasy, tento vliv bude jen dočasný (Le Bon, 1994).

Dalším podstatným faktorem jsou dle Le Bona (1994) tradice, které představují ideje, potřeby a city minulosti. Národ je tvořený minulostí a samotné tradice jen těžko změníme, ovšem na tom nic špatného hledat nemusíme, jelikož bez tradic, tedy bez duše národu, by žádná civilizace dost pravděpodobně ani nebyla. Bez tradic tedy není civilizace a bez jejich pomalého překonávání by nebyl rozvoj. Důležitá je rovnováha mezi stálostí a proměnlivostí. Je důležité, aby se národ nezastavil na jednom místě, jelikož pak by ztrácel schopnost sebezdokonalení. V tomto případě by nepomohly ani prudké revoluce, jelikož po revoluci se buď zprerhané nitky opět spojí a změna tedy bude minimální, anebo se tyto nitky už nikdy nespojí, což povede k úpadku. Klíčovým cílem je tedy si ponechat instituce minulosti a ty měnit jen opravdu pomalu.

Jedním z nejpůsobivějších faktorů, které se vyskytují v sociálních a biologických problémech, je čas. Je jak největším tvůrcem, tak velkým ničitelem. Je příčinou vývoje i zániku přesvědčení. Jelikož čas připravuje základ pro názory a přesvědčení davů, některé ideje lze uskutečnit pouze v jedné určité době, a nikoliv v jiné. Pokud necháme čas správně působit, stane se opravdovým vládcem (Le Bon, 1994).

Dalším faktorem jsou politické a sociální instituce. Instituce a vlády jsou určitým výsledkem rasy. Tím, že instituce nemají žádnou vnitřní moc, nejsou ani dobré, ani zlé. Díky revoluci můžeme změnit jejich názvy, nicméně podstatu jen těžko změníme. Osudy národů

jsou určovány pouze svou vlastní povahou, nikoliv vlastními institucemi či samotnou vládou. Nicméně instituce efektivně působí na duši davů a způsobují velké vzpoury, ačkoliv my tedy již víme, že instituce samy o sobě velkou moc nemají (Le Bon, 1994).

V neposlední řadě Le Bon (1994) hovoří o vzdělání a výchově. Již Herbert Spencer poukázal na fakt, že vzděláním neuděláme ze člověka mravnější individuum, vzděláním nezměníme své instinkty. To ovšem neznamená, že vzdělání nemá žádné účinky. Ačkoliv zde nemůžeme vyzdvihnout vliv na mravnost, odborné schopnosti nezapřeme. Le Bon poukazuje na problémy učení se knih nazpaměť, jelikož tímto způsobem se neprocvičuje úsudek ani iniciativa. Taková výchova má ovšem i větší nebezpečí, jelikož vštěpuje nechuť k poměrům, v jakých se jedinec rodí. To má za následek v nižších sociálních vrstvách armádu proletářů, kteří jsou nespokojeni se svým životem, tím pádem jsou vždy připraveni ke vzpouře. Ve vrstvách vyšších má taková výchova za následek skeptickou buržoazii, která kritizuje vládu za své vlastní neúspěchy. Tato výchova tedy nepřipravuje na život, to spíše na běžné úřednické pozice. Nabytí takových nepotřebných znalostí udělá spolehlivě z člověka revolucionáře. To právě vlastní úsudek, zkušenost a iniciativa jsou klíčem k úspěšnému životu, a tomu se z knih nenaučíme. Knihy bychom měli využívat jen jako příručky. Duši davů můžeme zlepšit výchovou a vzděláním, ovšem podstatně i zhoršit.

2.5.2. Faktory působící bezprostředně na názory davů

S faktory, které působí bezprostředně, musíme speciálně zacházet, abychom dosáhli dle Le Bona (2016) všech jejich účinků. Na obrazotvornost davů samozřejmě nejvíce působí obrazné představy. Tyto obrazné představy můžeme vyvolat pomocí vhodných slov a formulí. Správné užití může vyvolat opravdu silnou moc. Obecně platí, že největší sílu mají taková slova, která jsou nejméně vymezená, například tedy výrazy demokracie, socialismus, rovnost a podobně. Jejich význam je sice nejasný, ovšem pojí se s nimi opravdu velká síla. Kolikrát proti takovým slovům rozum jen těžko bojuje. Pokud jsou slavnostně přednášené davy, je na ně hleděno jako na nadpřirozenou moc. Takovou velkou moc ovšem nemají všechna slova, jsou i slova, která se časem opotřebují, stávají se z nich pouhé prázdné zvuky. Slova jako taková se během staletí příliš nemění, zatímco představy se mění poměrně bez ustání. Představy, které jsou typické pro moderní dobu, jsou zcela rozdílné od těch, které vložila minulost do duše davů. Nespočet slov změnilo svůj význam natolik, že jen těžko odhadneme, co mohla znamenat v minulosti. Díky tedy proměnlivému významu slov, musíme znát stávající smysl, pokud tedy chceme na dav působit. Tudíž když se davům

znechutí určité představy, které jsou vyvolané jistými slovy, dobrý státník změní ona slova, aniž by měnil věci jako takové. Síla slov je tak veliká, že stačí, abychom i tu nejnenáviděnější věc nazvali správně a dav jí zcela přijme. Správný vládce umí správně zacházet se slovy, takový um je náročný, jelikož stejné slovo má pro různé vrstvy odlišný smysl.

Le Bon (2016) poukazuje na fakt, že dav podléhá již od začátku civilizace iluzím. Takové iluze stojí většinou v čele státu a ovlivňují jak náboženství, tak i třeba politiku. Le Bon tvrdil o filozofech posledního století, že zničili všechny náboženské, politické a sociální iluze, ve kterých lidé žili po staletí. Jelikož davy iluze potřebují za každou cenu, začali se obracet k davovým řečníkům. Podstatou vývoje národa nebyla nikdy pravda, to spíše klam. Davy nehledají pravdu, nepřijímají skutečnosti, které se jim nelíbí, to raději přijmou oslnivý klam.

To až zkušenosti mohou měnit pravdy v duši davu a ničit iluze, které by mohly být škodlivými. Jelikož i zkušenosti musíme vybudovat na široké základně, většinou zkušenosti jedné generace nejsou přímo k užítku generaci další. „Jediný prospěch, který přináší, spočívá v tom, že dokazují, jak často se musejí zkušenosti v každé době opakovat, mají-li nabýt nějakého vlivu“ (Le Bon, 2016: 71).

Vliv rozumu bychom mohli úplně vynechat, kdyby tedy nepůsobil na davy negativně. Již jsme probrali fakt, že davy nepřemýšlejí, neuvažují logicky, chápou pouze hrubé asociace. Řečníci se tedy soustředí pouze na jejich city, nikoliv rozum. Abychom tedy mohli s davem manipulovat, musíme pochopit jeho city, předstírat, že jejich city opětuje, a nakonec se pokusit o změnu pomocí sugestivních představ. Musíme být schopni reagovat na daný okamžik, umět se vrátit zpět, měnit řeč podle účinku. To city jsou největšími pány všech civilizací. Čest, náboženská víra, žádost slávy, láska k vlasti se uskutečnily bez rozumu, kolikrát navzdory němu (Le Bon, 2016).

2.6. Vůdcové davu a jejich prostředky přesvědčování

Vůdce dle Le Bona (2016) hraje v davu podstatnou roli, jelikož jeho vůle je jádrem, kolem kterého se formují názory. Dav je jako stádo, které se bez pána sotva obejde. Vůdce takového davu není mužem myšlenek, to spíše činů. Vyvolává silné emoce, a to převážně u jedinců nervózních a zmatených. Jejich přesvědčení je tak silné, že žádná rozumová úvaha jim nedokáže oponovat. Jedinci obětují klidně rodinu i svůj vlastní zájem. Síla víry dodává samotným slovům sugestivní moc. Dav ztrácí svou vůli, tudíž poslouchá někoho, kdo ji má. Úlohou vůdce je vyvolat víru v něj, jakmile dostane víru od lidu, zdvojnásobí se mu moc.

Vůdci, kteří jsou tohoto schopni, se rodí jen zřídka. Většina jedinců potřebují svého vůdce, jelikož nemají vlastní rozumovou představu a jen stěží jsou schopni vést sami sebe. Pokud vůdce nějakým způsobem zmizí, sám dav se rozpadne a není tak schopen odporu. Duši davu nejvíce ovládá potřeba otroctví, nikoliv potřeba svobody.

Vůdce můžeme rozdělit na ty, kteří mají pevnou, ale chvilkovou vůli a na ty, kteří mají vůli jak pevnou, tak i trvalou. První kategorie se hodí na náhlé akce, k ovlivnění davu bez ohledu na následky či nebezpečí. Jejich energie je sice silná, nicméně pouze chvilková. Jsou takovými vůdci, kteří potřebují být sami vedeni. Kategorie druhá má daleko větší vliv. Jejich vytrvalá vůle je výjimečná a má silné schopnosti. Takové vůli neodolá nikdo (Le Bon, 2016).

Jelikož jsme si již probrali, jaký musí být vůdce, musíme pochopit i prostředky, jimiž vůdci působí. Nejefektivnější je jít sám příkladem. Aby vůdci podsunuli své myšlenky do duše davů, jsou zapotřebí hlavní tři metody: tvrzení, opakování a nákaza. Tyto metody jsou sice zdlouhavé, ale velmi účinné. Nákaza má většinou vliv na lidové vrstvy a později pak i na vrstvy vyšší. Náзор, který se stal lidovým, nakonec ovlivní i vyšší vrstvy, i přes jeho nepochopitelnou absurdnost (Le Bon, 2016).

Názory, které nabyly velkou moc, získaly sílu, kterou nazveme prestiž. Prestiž má spoustu definic, může obsahovat city jako obdiv, prestiž mohou mít i mrtví, je jakousi fascinací, kterou cítí náš duch skrze dílo, jedince či myšlenku. Ohromuje nás a naši duši naplňuje úctou a úžasem. Je nejmocnější hybnou silou. Jde rozdělit do dvou kategorií, a to na prestiž získanou a osobní. Prestiž získanou můžeme nabýt jménem, jměním nebo vážností. Je mnohem rozšířenější. Tato prestiž nám brání vidět věci takové, jaké jsou. Osobní prestiž je odlišné povahy. Síla této prestiže je veliká. Lidé s touto prestiží si často poslušnost vynucují jako krotitel divé zvěře. Tito lidé mohou týrat, zabíjet, ovšem vše je dovoleno, mají-li vysoký stupeň prestiže. Prestiž hraje neodmyslitelnou roli ve vzniku náboženství, velikých učeních a říší. Bez uznání prestiže bychom jen sotva chápali tento vznik. Lidé, kteří mají prestiž jsou napodobováni a často vnucují své myšlenky a cítění druhým. Takové napodobování je nevědomé, proto je tak dokonalé. Při samotném zrodu prestiže se projevuje mnoho faktorů například úspěch. Prestiž tedy s neúspěchem mizí (Le Bon, 2016).

2.7. Hranice proměnlivosti přesvědčení a názorů davů

2.7.1. Pevné přesvědčení

Davové přesvědčení a názory bychom mohli klasifikovat do dvou tříd. Do první řadíme velké a trvalé víry, které jsou poměrně stálé, závisí na nich celá civilizace. Druhá kategorie obsahuje chvilkové a proměnlivé názory, ty vycházejí z obecných pojetí. Velké ideje jsou sice ojedinělé, ovšem rámcují každou historickou rasu, to právě z nich je tvořen základ civilizace. Duše davu snáze přijme pomíjivý názor než trvalé přesvědčení, nicméně po zakořenění takových přesvědčení je nesnadné se jich zbavit. Většinou je můžeme změnit jen za cenu velkých revolucí. S začátkem revoluce tedy končí určité přesvědčení. Konečnou fází zanikání tohoto přesvědčení je ztráta síly víry. Pokud se národu mění víra, je zapotřebí i změna základních prvků civilizace, ty se mění do té doby, než nepřijdou nové obecné přesvědčení. Obecná přesvědčení jsou základem civilizace, definují směr idejí. Ačkoliv založit obecné přesvědčení není úplně jednoduché, po ustálení má nepřemožitelnou sílu. Obecná přesvědčení mají něco málo z filozofické absurdity, nicméně ta jim nebrání ve vítězstvích. Le Bon naznačuje, že tyto vítězství by bez tajemné absurdity ani nevznikly (Le Bon, 2016).

2.7.2. Proměnlivé názory davů

Nad touto pevnou vírou jsou dle Le Bona (2016) náhlé a chvilkové ideje a názory, ty sotva přežijí jednu generaci. Mají převážně povahu rasových vlastností a jsou poměrně povrchní. Vše, co je v protikladu s obecným přesvědčením a cítěním rasy, příliš dlouho nevydrží. Ty názory, které se tedy nepojí ani k citům rasy ani k obecné víře, jsou odkázané spíše na náhodu a i na ty sebemenší změny prostředí. Dav může mít čím dál více proměnlivých názorů, a to převážně ze třech hlavních příčin: jelikož staré víry ztrácejí svou moc, nemají takovou sílu na usměrňování směru pomíjivých názorů, další příčinou je stále rostoucí moc davů, ta jim umožňuje volně projevovat proměnlivé ideje, třetím důvodem uvádí Le Bon tisk, ten totiž předkládá protichůdné názory.

Mínění davů se stává stále podstatnějším faktorem v usměrňování politiky. Hlavním úkolem politiky je vytyčit veřejné mínění, musí odhadnout následky událostí, zákonů či veřejného projevu, což dle Le Bona ovšem není snadné, a to kvůli proměnlivosti davových

myšlenek. Nedostatek řízeného veřejného mínění s rozpadem obecných přesvědčení způsobí rozbití každého přesvědčení a rostoucí lhostejnost (Le Bon, 2016).

Diskuze a analýza kradou každému názoru jeho prestiž. Moderní člověk se tak stává stále lhostejnějším. Vyčerpání názorů může být jasnou známkou úpadku v životě národa. Pokud by ovšem při dnešní moci davů nabyl alespoň jeden názor takové prestiže, aby byl přijat, vznikla by tyranská moc. Davy sice mohou být laskavými pány, ale mají své velké rozmary. Pokud již některá civilizace je zcela podmaněna davům, je vydána na pospas náhodám a příliš dlouho se neudrží (Le Bon, 2016).

2.8. Klasifikace a popis různých druhů davu

2.8.1. Klasifikace davů

Výše jsme si již vysvětlili obecné vlastnosti davu, proto nyní rozebereme vlastnosti speciální pro různé druhy davů. Mezi davy různorodé řadíme davy anonymní (pouliční dav) a neanonymní (například parlament). Do davu stejnorodých řadíme sekty (náboženské atd.), kasty (dělnické atd.) a třídy (například měšťanské) (Le Bon, 2016).

2.8.2. Davy různorodé

Tento typ davu se dle Le Bona (2016) skládá z libovolného počtu jedinců bez ohledu na jejich vzdělání a podobně. Již jsme si tedy ukázali, že psychologie davu je zcela odlišná od té individuální. Poukázali jsme na fakt, že rozum ve skupině klíčovou roli rozhodně nemá. Dav je převážně ovládán nevědomím. Nejmocnějším prvkem je v psychologii davu rasa, to právě ona určuje lidské jednání. Jakmile se lidé různých národností objeví v davu, až teprve tehdy se ukáží hluboké rozdíly. Tyto rasové rozdíly způsobují velkou diverzitu druhů davů. Duše rasy zcela ovládá duši davu a udává veškeré hranice. Čím je taková rasa silnější, tím jsou méně výrazné vlastnosti davu. Le Bon tvrdí, že vláda davů by znamenala vláda barbarství. Davy různorodé dále dělíme na davy anonymní (do kterých můžeme zařadit pouliční dav) a davy neanonymní (například poradní shromáždění). Již zmíněná anonymita dává činům často jiný směr a rozměr.

2.8.3. Davy stejnorodé

Do davů stejnorodých řadíme sekty, kasty a třídy. Sekta je prvním stupněm stejnorodého davu. Skládá se většinou z jedinců, kteří mají poměrně odlišnou výchovu či zaměstnání, nicméně je spojuje pouto přesvědčení. Kasta je již vyšší stupeň organizace davů. Na rozdíl od sekty, kasta zahrnuje jedince jednoho zaměstnání, kteří mají dosti podobnou výchovu. Měli bychom se obávat velké moci davů, nicméně moc kast je o to hrozivější, jelikož dav přesvědčit můžeme, kastu nikoliv. Jako příklad můžeme uvést vojenskou kastu. Ve třídě nemají jedinci stejný původ, nejsou spojeni přesvědčením jako sekta, ani zaměstnáním jako kasta, třída je spojena zájmy, životními zvyky a podobnou výchovou. Jako příklad můžeme uvést třídu měšťanskou (Le Bon, 2016).

2.8.4. Davy zločinné

Davy postupem času po dlouhém období podráždění jednájí pouze nevědomě, čistě automaticky a pod vedením sugesce. Zločiny prováděné davy vyvěrají z mocné sugesce, jedinci v davu jsou přesvědčeni, že zločin byl jejich povinností. Poslušnost sugesce je vždy o to větší, pokud je posílena tím, že má jedinec jednomyslnou podporu ostatních. Vlastnosti zločinných davů jsou typické vlastnosti davu, takže například přístupnost sugescím, proměnlivost, přehánění citů atd (Le Bon, 2016).

2.8.5. Porotní soudy

Porotní soudy představují neanonymní různorodý dav. Jsou charakteristické snadným ovlivněním sugesce, neuvědomělými city, vlivem svých vůdců atd. Samotné rozhodování porotců nám dokazuje, jak malou důležitost při rozhodování hraje intelektuální úroveň jednotlivých členů. Le Bon poukazuje na fakt, že ať už je složení poroty jakékoliv, výsledek je vždy stejný. I porotci podléhají citům jako davy. „Jsou neúprosní ke zločinům, které by mohly postihnout i je, a to jsou ty nejhorší zločiny pro společnost. Naopak jsou velmi shovívaví ke zločinům spáchaným z vášně“ (Le Bon, 2016: 106).

Pokud chceme působit na porotu, musíme se dle Le Bona (2016) zaměřit na její city (stejně jako u davu). Řečník nepotřebuje získat všechny členy poroty, nýbrž mu stačí ti, kteří

určují obecné mínění, tedy vůdci. Kolikrát stačí působit pouze na dva jedince, ty musíme přesvědčit obrátným způsobem, poté se přidají i ostatní členové poroty.

2.8.6. Davy voličské

Davy voličské jsou skupiny lidí, kteří volí jedince, jež mají zastávat důležité funkce. Takové davy spadají do kategorie různorodých. Jelikož jejich hlavní funkcí je již zmíněná volba, projevují se u nich jen některé vlastnosti davu: slabá schopnost uvažovat, ztráta kritického ducha, lehkověrnost a prostomyslnost. Na jejich volbu mají vliv i vůdci a takové faktory jako nákaza, prestiž či opakování. Jak si tedy získáme takový dav na naši stranu? U kandidáta hraje důležitou roli prestiž. Nicméně samotná prestiž nestačí, voliče musíme zahrnout lichocením a přislíbit mu i ty nejfantastičtější sny. Protikandidáta zničme tak, že přesvědčíme davy opakováním a nákazou, že je tím nejhorším zločincem. Program kandidáta by neměl být zcela konkrétní, aby ho poté nemohl někdo použít proti němu. V takovém programu neexistují hranice. Důležitou roli hrají slova a formule, které mají jakousi kouzelnou moc. To právě kandidát, který nalezne novou formuli bez konkrétního významu, dosáhne největších úspěchů, jelikož tato formule zasáhne požadavky všech. Veřejné setkání se vyznačují velkým chaosem a vzájemnými útoky oponentů. Diskuse se poměrně vždy zvrhne v agresi, a to bez ohledu na vzdělání či samotnou inteligenci jedinců. Tato agrese se ovšem netýká pouze voličské třídy, v každé anonymní skupině dopadne diskuse přesně takto. Hlasování davů je poměrně všude podobné, často značí pouze potřeby rasy. Když zprůměrujeme zvolené, můžeme si představit u každého národa průměrnou duši rasy, ta se mění s generacemi jen ojedinele (Le Bon, 2016).

Tak jsme se opět objevili u pojmu rasa a také s fakty, které vyplývají z tohoto pojmu, tedy, že instituce a samotná vláda hraje v životě davů jen nepatrnou roli. Národy jsou utvářeny dědictvím předků, které tvoří duši národa. To právě rasa a denní potřeby jsou našimi největšími vládci, kteří stojí za našim osudem (Le Bon, 2016).

2.8.7. Parlamentní shromáždění

Parlamentní shromáždění spadá dle Le Bona (2016) do neanonymních různorodých davů. Jistý vliv má rasa, která stojí za vlastnostmi, které se postupem času příliš nemění. Poměrně všechna parlamentní shromáždění jsou ve všech zemích stejná, tím pádem

způsobují podobné problémy. Nalézáme u nich nejspíše všechny vlastnosti davů: sugestibilita, přehánění citů, vliv vůdců a zjednodušení názorů. Nejúspěšnější typ zjednodušení předvedli jakobíni během Velké francouzské revoluce, ti se snažili používat pevné principy bez ohledu na realitu. Svoje sny si často vynucovali velmi zjednodušeným uvažováním. Parlamentní davy vřele přijímají sugesci. Sugescie vychází od vůdců, kteří oplývají prestiží, nicméně u tohoto typu davu má sugestibilita meze. Jakmile se jedná o místní zájem, každý člen shromáždění je pevný ve svém přesvědčení. Ve všeobecných otázkách již tak pevné přesvědčení není, takže do jisté míry může názor ovlivňovat vůdce. Parlament má tedy jak pevné názory, tak i ty neurčité, ovšem jelikož otázek obecných je mnoho, převládá nerozhodnost. Při shromážděním se nehledí tolik na lesk génia, nýbrž na jeho výmluvnost. Dav podléhá pouze prestiži vůdce, proto vůdce s dostatečnou prestiží má skoro neomezenou moc. Vedle prestiže vůdců hraje podstatnou roli proniknutí do psychologie davu, znalost "kouzelných" slov a formulí, výmluvnost a přehánění tím nejméně pravděpodobným způsobem. Inteligence je vůdci často až na škodu, jelikož činí člověka shovívavým a zeslabuje jeho sílu a prudkost.

Jakmile se parlamentní shromáždění dostane do bodu podráždění, bude si připadat jako každý jiný různorodý dav, tím pádem budou jejich city velmi vypjaté. Jedinec poté ztratí svou individualitu, dokáže přijmout ustanovení, které jsou ovšem zcela proti jeho zájmům. Již na dějinách revoluce můžeme pozorovat, jak se shromáždění může jednoduše stát neuvědomělým, tím pádem podlehne vlivům, které odporují jeho jednotlivým zájmům. Jakmile je parlamentní shromáždění dostatečně podrážděné a také zhypnotizované, jejich chování se dá připodobnit proměnlivému stádu (Le Bon, 2016).

Již zmíněné vlastnosti parlamentního shromáždění naštěstí nejsou všudypřítomné, stává se z nich dav jen za určitých okolností. Jedinci patřící do takového shromáždění jsou většinu času individua nespádající pod vlastnosti davu, proto mohou vznikat odborné zákony. Zákony jsou totiž vypracované jedincem v poklidu své pracovny a hlasování je též dílem individua, nikoliv celého shromáždění. Takové zákony jsou těmi nejlepšími do doby, než je zničí kolektivní myšlení. Výtvar davu bude vždy pod úrovní výtvaru jedince. Le Bon tvrdí, že i přes již zmíněné problémy jsou parlamentní shromáždění vlastně to nejlepší, co udržuje ochranu před tyranii. To dokazuje i fakt, že od takového shromáždění můžeme očekávat pouze dvojí nebezpečí: mrhání penězi a omezování osobní svobody. K takovému omezování svobody dochází skrze schvalování omezujících zákonů, a to bez ohledu na následky. Lidé přitom žijí v iluzi, že čím více zákonů, tím jde lépe zajistit svoboda a rovnost. Jelikož vzrůstá lhostejnost a bezmoc občanů, roste tím nezadržitelnost vlády. Stát se tak

stává jakýmsi všemohoucím bohem, naštěstí ze zkušeností víme, že moc takových bohů není trvalá. Omezování svobody, která se národům jeví paradoxně jako volnost, je následkem stárnutí vlády a symptomem fáze úpadku (Le Bon, 2016).

2.9. Shrnutí díla

Le Bon se ve svém díle se věnuje mimo jiné duši národu, která vzniká díky dědičnosti a vlivem prostředí. Jedna ze sfér duše národa je rasová složka, ta hraje neodmyslitelnou roli v civilizaci, ale především hlavně v národu jako takovém. To právě díky rasovým rozdílům je tolik druhů davů jako národů. Rase přisuzuje psychologické prvky, které značně ovlivňují národy a civilizace. Kolektivní duše vzniká, pokud se shromáždí jistý počet osob a tím se vytvoří nové duševní vlastnosti. Kolektivní duše má značný podíl na různých historických převratech, revolucích a samotných změnách politického režimu. Právě ona duše má za následek zcela odlišné chování jedince v davu. Na konci 19. století se děly v celé Evropě velké změny, ty vedly k rozvratu náboženských, sociálních a politických názorů, nicméně také ke vzniku nových existenčních a myšlenkových podmínek. Právě díky následkům těchto změn Le Bon tvrdí, že 20. století bude věkem davů. Davy odmítají diskuzi, preferují spíše činy. Nejsou schopni uskutečnit činy, ke kterým je zapotřebí vyšší intelekt, hromadí průměrnost místo inteligence. Existují davy stejnorodé a různorodé, ty se dále dělí jak na davy násilné a zločinné, tak i davy ctnostné a hrdinské. Davy mají spíše konzervativní povahu, pokud tedy již dojde k revolučním projevům, jsou jen dočasné. Důležité je podotknout, že vlastnosti se v davu nescítají, vznikají úplně nové. Mezi hlavní příčiny davu řadíme pocit moci, tedy i pocit anonymity, fenomén duševní nákazy, sugestibilita. Jedinec sestupuje v žebříčku lidstva o stupeň níže, to na stupeň barbarů. Dav je řízen výhradně nevědomím. Řečník, který dokáže dostatečně působit na emoce davu, se stane vůdcem. Vůdce se vůbec nemusí držet racionálních argumentů, největší úspěch bude mít s přeháněním, hesly a slogany. Jsou tak úspěšní, jelikož využívají tvrzení, opakování a nákazu. Dobrý vůdce se neobejde bez prestiže a charisma. Davy postrádají kritického ducha a přemýšlí pouze prostřednictvím asociací a generalizace. (Smolík, 2016)

Le Bon vysvětluje faktory působící na dav: existují faktory nepřímé a bezprostřední. Do faktorů nepřímých řadíme například rasu. Poukazuje na důležitou roli výchovy, která alespoň částečně může pomoci rigidní duši davu. Na dav působí silně iluze.

Dav nehledá pravdu, ale lži. Jakmile se někdo pokusí davu iluze vzít, stává se nepřítelem veřejného mínění (Smolík, 2016).

2.10. Reflexe díla

Na Le Bona reagovalo nespočet autorů, kteří se tedy ve většině nesnažili o analýzu davu jako celku, zabývali se spíše analýzou vlivu davu na jednotlivce a jeho prožívání. Sigmund Freud se věnoval davům z psychologického hlediska (Smolík, 2016). Považoval Le Bonovy hypotézy za shodné se základními předpoklady naší hlubinné psychologie. Oba dávají velký důraz na nevědomí, nicméně v koncepcích Le Bona nemá tento fenomén takovou váhu, jakou by měl mít (Freud, 1996). Souhlasil s Le Bonem v jeho názorech ohledně regrese jedince na nižší stupeň. Freud popisuje nebezpečí psychologické bídy masy, kdy se lidé chovají iracionálně a impulzivně, oslabí se jejich osobní odpovědnost a jsou silně ovlivněni svými emocemi (Smolík, 2016). Freud viděl nebezpečí v situacích, kdy není jasně definovaný vůdce, který by vedl masu. Bez vedení masy je chování davů nekontrolovatelné, což může způsobit větší agresí a iracionálnější chování. Vůdce by měl být schopný ovládat své pudové touhy. Dle Freuda se členové davu identifikují s vůdcem a tím se stávají na něm závislími. Potřeba autority vyvěrá z dětské touhy po otcí (Freud, 1996). Freud tedy nejvíce vytýkal Le Bonovi jeho zjednodušování, nedostatečné vysvětlení jeho myšlenek, iracionalitu a nedostatek individuálního pohledu (Smolík, 2006).

Le Bon vidí davy neustále v pohybu, zatímco Ortega y Gasset vidí v davech jakousi líně nehybnou kategorii, která se plete do všeho, a to tedy vždy násilným způsobem. Ortega y Gasset přirovnává vzpouru davů k barbarství, s tímto názorem souzní i Le Bon (Smolík, 2016). O davovém člověku tvrdí, že je zcela stejný jako všichni ostatní, masu přirovnává k průměrnému člověku. Souhlasí s tvrzením, že od doby devatenáctého století převládá davový člověk, který nectí ani normy, natož pravidla. Člověk v davu není hloupý, spíše vychytralý. Ortega y Gasset (1993) kritizuje nejen moc davů, ale také modernitu a „zmasovění“ společnosti, která přesně tímto způsobem utváří jedince. Nejvíce nesouzní s Le Bonem v jeho jednostranném pohledu a jeho opomíjením individualismu jednotlivců.

Elias Canetti pohlíží na dav spíše z antropologického hlediska. Kritizuje Le Bona za jeho negativní vnímání davu, Canetti tvrdí, že masa vzniká přirozeně jako logický důsledek určité situace. I přes tuto kritiku s Le Bonem v mnoho věcech souhlasí: jednak pojmy dav a masu bere jako synonyma, dále tvrdí, že davy ovládají silné emoce, hraje zde vliv anonymita,

slabá sociální kontrola (Smolík, 2016). Dle Canettiho (2007) masa vzniká za účelem zbavit se strachu z doteku. Člověk se v mase zbaví odlišnosti a získá stejný prožitek, tato stejnost je nejvíce viditelná v procesu „vybití“. Canetti nesouhlasí s Le Bonem v jeho kategorizaci davu, Canetti rozlišuje dav otevřený, uzavřený, dále pomalý, rychlý, dav štvoucí, přehající, davy tvořené zákazem či davy slavnostní. Canetti má také odlišný názor na vůdcovství davů, jelikož tvrdí, že vůdci mají zanedbatelnou roli v davu (Smolík, 2016). Stejně jako Le Bon se i Canetti věnovat ve svém díle výchově jedinců, Canetti tvrdí, že rozkazy, které dostáváme v útlém věku se prolínají do dospělého života. Canetti tedy nesouhlasí s Le Bonem v jeho negativním vnímání davu, v jeho kategorizaci davu a v roli samotného vůdce (Canetti, 2007).

Hermann Broch se zcela distancoval od duše davu v pojetí Le Bona. Věnoval se spíše samotnému jedinci v davu a pracoval s termínem „masové šílenství“. Kritizuje Le Bona za jeho zkoumání davu, jelikož on sám si je jistý, že dav můžeme poznávat pouze skrz jedince. Masa nemůže mít svou vlastní duši, vůli ani nic podobného. Nicméně jako Le Bon se i Broch věnoval politické stránce věci a došel k důležitosti vůdce davu. Broch stanovil dělení sociálních skupin na „my“ a „oni“. Nejen tedy, že nesouhlasil s kategorizací davu Le Bona, ale také tvrdil, že Le Bon příliš generalizoval lidské chování a nepochopil komplexnost lidské mysli a sociálních interakcí (Smolík, 2016).

William McDougall (1909) stejně jako Le Bon a Freud se dostal přes medicínu k sociálnímu chování díky vědám přírodním. Pro McDougalla je nejdůležitějším instinktem útek, se kterým spojuje strach. Abychom uspokojili tento instinkt nepotřebujeme intelekt, to právě naopak se musíme stát davovým člověkem a sdílet s davem naše emoce. McDougall (1926) souhlasí s třemi principy, které se výrazně podobají principům Le Bona, kterými se tvoří vlastnosti davu: těmi jsou sugesce, sympatie, princip imitace. Od Le Bona se ovšem liší v tom, že dav dle McDougalla musí fungovat na vědomé bázi, jen tak může vzniknout kolektivní vědomí. McDougall bral jako kritérium klasifikace úroveň organizovanosti, zatímco Le Bon klasifikoval dav dle vzniku a funkce. McDougall připisoval davu poměrně stejné vlastnosti jako Le Bon: emotivnost, nerozhodnost, sklony k násilí, pocit anonymity. Domnívá se, že hierarchie je pozitivním jevem společnosti, jelikož rovnost vyvolává jen chaos. Nahodilé uspořádání osob může vést k panice, kterou považuje za nejnižší emoci, která dav může ovládnout. Homogenní a dobře organizované skupiny mohou dosáhnout ovšem i vyšší intelektuální úrovně. McDougall nekladl důraz na vliv řečníka ani na vůdce davu a nejvíce kritizoval Le Bona za jeho tezi, že jedince ztrácí v davu svou individualitu.

Zatím co Gustav Le Bon dával přednost sugesci, sociolog Gabriel de Tarde dával přednost nápodobě. Tarde se silně vyhrazuje proti pojmu „kolektivní duch“ a proti výroku, že 20. století je stoletím davu, on naopak mluví o 20. století jako o „století veřejnosti“. Dav je dle Tardeho jen chvilkový a ve vymezeném prostoru, oproti tomu veřejnost je dlouhodobá a tvoří se třibením názorů, které také dost utvářejí média. Nahlížel na vývoj společnosti poměrně optimisticky, což se ovšem nedá říct o Le Bonovi (Petrusek, 2011).

Elliot George Howard (1914) tvrdí, že Le Bon příliš nepřispěl ke zdravé sociální psychologii, jelikož jeho teorie jsou prostoupeny chybami v temperamentu a také v samotném zacházení, které z těchto teorií dělají škodlivé průvodce. Le Bon nepředkládá spolehlivou analýzu skupinové psychologie. Nyní je již poměrně jasné, že jedinec v davu nespadá na nižší stupeň civilizačního žebříčku. Sugestibilita davů se zásadně liší dle věku, pohlaví, rasy, temperamentu a také dle duševního stavu.

Everett Dean Martin (2012) často odkazoval na spisy Gustava Le Bona, jelikož to právě on věnoval zvláštní pozornost myslí davu, nicméně Martin tvrdil, že některé Le Bona principy jsou nedostatečné a závěry nesprávné. Hned v několika závěrech se neshodli: dle Martina se dav liší od masy, třídy či shromáždění; nemluví o kolektivní myslí, spíše o uvolňování potlačených impulsů, které způsobuje, že v sociálním prostředí nefungují jisté kontrolní ideje; tato změna v sociálním prostředí vychází z kompromisu osob, jejichž nevědomé impulzy jsou většinou schovány; takové zakrývání skutečného motivu je typické pro sny a patologie; davové chování je psychopatologické.

Sám Le Bon tvrdil, že jeho studie jsou spíše základní krátkou syntézou, na kterou mají další navázat. To se také stalo a díky mnoho autorům nyní máme experimentální výzkumy, jejichž výsledky nám potvrzují, že teorie Gustave Le Bona jsou dnes již překonané (Petrusek, 2011).

3. Psychologie revoluce

Knihy *La Révolution française et la Psychologie des révolutions* byla napsána Gustavem Le Bonem roku 1912. Následně byla překládána do angličtiny pod názvem *The Psychology of revolution*. Český překlad doposud nemáme, možná proto se řadí mezi zapomenuté knihy Gustava Le Bona.

3.1. Vysvětlení pojmu revoluce

Revoluce je v sociálních vědách velmi probírané téma, které řadíme do široké oblasti sociální dynamiky a společenských změn. Pojem revoluce vychází z latinského slova *revolutio* neboli obrat. Nejdříve se pojem revoluce používal v astronomii, k populárnímu došel až při francouzských událostech roku 1789. Po těchto událostech nastává 19. století, které se stalo „věkem revolucí“. Díky tomu se pojem revoluce začal pomalu spojovat s převratem politického režimu zdola, který probíhá většinou dosti násilně. Na to začaly společenské vědy stavět revoluci a evoluci do protikladu, jelikož se zde jedná o násilné a nenásilné formy změny. Po druhé světové válce se začalo používat slovo revoluce jako synonymum pro jakékoliv velké změny (Šubrt a Pfeiferová, 2013).

Definice revolucí se mění dle autora. Například Samuel Huntington pojímá revoluci jako rychlou a násilnou vnitřní změnu hodnot a mýtů společnosti. Podle A. S. Cohana musí mít revoluce hned tři rysy: musí obsahovat změnu třídního složení elit; změna v původních politických institucích; změna v sociální struktuře. Thedy Skocpolová zase rozlišuje politické, sociální revoluce a povstání (Šubrt a Pfeiferová, 2013). Sztompka (1994) pojímá revoluci jako nejpozoruhodnější projevy společenských změn. Revoluce nám poskytují ty nejzásadnější zlomy v historii. Díky revoluci je společnost a její členové jako znovuzrození, v tomto smyslu ji můžeme považovat za znak sociálního zdraví.

Gustave Le Bon (1996) tvrdil, že termín revoluce používáme pro náhlé politické změny, nicméně tímto termínem můžeme označit i náhle změny ať už víry, myšlenek či doktrín. Revoluce může přerůst v přesvědčení, tedy v něco, v co lidé silně věří. Často začíná působením poměrně racionálních motivů, jako je například potlačení zneužívání, sesazení režimu nebo nepopulárního panovníka. Ačkoliv původ a samotné podněty revoluce mohou být zcela racionální, jejich účinek bude mít vliv, až když se promění v city. Racionální logika může odhalit zneužívání, ovšem aby to hýbalo i s davem, musí být vyvolána naděje. Toho

může být dosaženo pomocí afektivních a mystických prvků, které dodávají jedinci sílu jednat. Ve Velké francouzské revoluci racionální logika filozofů poukázala na značné nevýhody *ancien régime* a tím pádem zvýšila touhu po změně. Ať už má revoluce jakýkoliv původ, výsledky se objevují až když se dostane do duše davu. Události poté začnou získávat specifické formy, které již mají, co dočinění s psychologií davu. Masa lidí hraje velkou roli v revoluci, nicméně není tím “počátečním bodem“. Tato masa je jakousi amorfní bytostí, která potřebuje vedení.

Náhlé politické revoluce, které nejvíce zaujmou historiky, většinou nejsou ty nejvýznamnější, to jsou spíše revoluce, které se týkají změny mravů a myšlení. Změna jmen pro vládu nezmění mentalitu národa. Ta pravá revoluce, která promění osud národů, se děje většinou tak pomalu, že si jí historici jen sotva všimnou. Termín evoluce je zřejmě vhodnějším pojmenováním. Revoluce lze rozdělit na politické revoluce, revoluce vědecké a náboženské (Le Bon, 1996).

3.1.1. Vědecké revoluce

Vědecké revoluce jsou zřejmě ty nejpodstatnější. Nepřitahují moc pozornosti, nicméně jejich dopad může být daleko větší než následky politických revolucí. Pokud nastanou změny v představách o vesmíru, souvisí s astronomickými objevy. Taková změna poukazuje na fakt, že tyto jevy nejsou podmíněny bohy, řídí se neměnnými zákony. Taková revoluce, díky svým pomalým pokrokům, je dobře zvána evolucí. Jsou zde samozřejmě i jiné revoluce, i ty si zaslouží svůj název revoluce díky své rychlosti; například Darwinovy teorie obrátily celou vědu vzhůru nohama, dále například Pasteur a jeho objevy, které způsobily revoluci v medicíně. Takové vědecké revoluce jsou čistě intelektuální, naše pocity a víra na ně vliv nemají. Lidé se jim podřizují, aniž by o nich přímo diskutovali. Tím, že jsou výsledky kontrolovány zkušeností, uniknou od veškeré kritiky (Le Bon, 1996).

3.1.2. Politické revoluce

Politické revoluce nemají dle Le Bona (1996) příliš společného s revolucemi vědeckými. Takové revoluce jsou podporovány především afektivními a mystickými faktory. Rozum zde hraje opravdu nepatrnou roli. Le Bon tvrdí, že politické či náboženské přesvědčení mají stejný původ a řídí se stejnými zákony, nad kterými rozum nemá žádnou

kontrolu. Člověk, který je zhyponotizovaný svou vlastní vírou, je ochotný pro svou víru obětovat své zájmy, štěstí, dokonce svůj život. Víra, která je vnímána za absolutní pravdu, sebou často nese netolerantnost. Tato netolerantnost vysvětluje politické i náboženské revoluce.

Politická či náboženská přesvědčení mají společný původ a řídí se stejnými zákony. Jsou často v rozporu s rozumem. Revoluce nejsou vždy způsobeny racionální vírou. Politické revoluce tedy mohou vzniknout z víry, kterou lidé uznávají, nicméně takové revoluce mají více příčin. Dalším faktorem je nespokojenost, která vede k odporu. Taková nespokojenost se hromadí delší dobu a způsobí revoluci. Konzervativní národy většinou nejsou schopné se vyvíjet pomalu, případně se přizpůsobovat okolí, proto se jich týkají ty nejextrémnější revoluce, jelikož jsou nuceni se přizpůsobit. Tento náhlý vývoj představuje revoluci. Ačkoliv revoluce začínají většinou shora, konečné důsledky a úspěch revoluce závisí na podpoře lidu (Le Bon, 1996).

K revoluci nedojde bez armády. Nespokojenost je zde způsobena spíše duševní nákazou. Jednoduchý nesouhlas většinou nestačí k vyvolání revoluce. K povzbuzení celého lidu k nesouhlasu je potřeba nepřetržitě a opakovaně působení vůdce. Ti přesvědčují, že za vše může vláda a ujišťují, že nový systém přinese dobu plnou štěstí. Takové myšlenky se poté šíří díky nápodobě a sugesci do doby, kdy může být revoluce provedena (Le Bon, 1996).

3.1.3. Náboženská revoluce

Le Bon (1996) se ve svých pracích věnoval Velké francouzské revoluci, jelikož byla plná násilných kroků, za kterými se skrývají psychologická vysvětlení. Takové výjimečné situace se mohou zdát nepochopitelné. Pro lepší pochopení musíme uvažovat o Velké francouzské revoluci jako o novém náboženství, které se muselo podřídít zákonům. Při studiu velké náboženské revoluce neboli reformace můžeme vidět dosti podobné prvky jako ve Velké francouzské revoluci. V obou případech měla racionální hodnota víry pouze malý vliv na šíření. Vyskytovala se nulová tolerance k jiné víře, násilí tedy vyplývalo z protichůdnosti různých přesvědčení. Le Bon tvrdí, že nejde změnit přesvědčení lidí bez změny svého života.

Ačkoliv mají náboženské revoluce jako reformace a politické revoluce jako Velká francouzská revoluce stejné prvky, jejich důsledky jsou od sebe poměrně vzdálené. U náboženské revoluce nedochází k odhalení lži a podvodů, jelikož pro odhalení těchto špatností by lidé museli "jít do nebe". Oproti tomu u politických revolucí zkušenosti odhalí

chybnost falešného učení a lidé se ho tedy vzdají. Takové revoluce mohou přinést národu zvýšenou morální jednotu, a tím pádem i materiální moc. Taková náboženská moc nečiní pouze jednotu, dosahuje neuvěřitelných výsledků, kterých by nebyl schopný zákoník ani filozofie. Dokáže proměnit i city ras. Jakmile zvítězí náboženská, či politická víra, rozum je bezmocný, vytvoří si motivy, které ho nutí ospravedlňovat danou víru a poté ji nutí ostatním. Národy posedlé takovou vírou jen těžko naleznou vysněnou toleranci (Le Bon, 1996).

Tento Le Bonův výklad poukazuje na roli, kterou hrají náboženské revoluce a síla víry ve společnosti. Takové revoluce udržují pospolitost jedinců v samotném národě. Člověk je potřebuje, aby orientoval a řídil své myšlenky (Le Bon, 1996).

3.2. Působení vlády v revoluci

Mnoho moderních národů zažilo revoluce, ve kterých byly okamžitě svrženy napadené vlády. Okamžitost těchto revolucí můžeme vysvětlit duševní nákazou způsobenou moderní propagandou. Snadnost těchto revolucí značí pouze neschopnost vlády předvídat jasné události a přehnanou slepou důvěru ve svou sílu. Další důležitou roli má armáda, pokud generál "ztratí hlavu", může to znamenat konec vlády. Nicméně často i samotná armáda může způsobit revoluci. Bez armády se docílí revoluce jen stěží, ovšem stávají se situace, kdy revoluční pohyb začíná, aniž by se armáda stavěla na stranu vlády. Většina revolucí má svůj základ v hlavních městech, nicméně to samozřejmě není dané pravidlo (Le Bon, 1996).

Vlády tedy většinou padnou kvůli své slabosti. Je třeba uvést i příklady, kdy může odpor vlády revoluci překonat. Pokud vláda začne využívat strategickou obranu, revoluci zvládnout může. Vláda musí podniknout určité kroky k uspokojení, a hlavně uklidnění nespokojených obyvatel. Pokud vláda získá podporu obyvatel, získává dostatečnou sílu na potlačení revoluce. Rozhodně by se neměla bránit novým reformám a případně změnám k podpoření společnosti. Pokud je vláda moudrá, dokáže zvítězit i přes rozpadnutí všech svých základů (Le Bon, 1996).

Vlády dle Le Bona (1996) zpravidla nevytvářejí revoluce, snaží se jim předejít. Ovšem jsou zde i případy, kdy se vláda snažila o reformy, tedy o revoluci. Výsledek těchto revolucí závisí na stabilitě či nestabilitě národního myšlení. Úspěšné jsou v tom případě, pokud je národ složen z barbarů, kteří nemají ustálené zákony a tradice, tudíž ani národní smýšlení. K vykonání takových revolucí je zapotřebí velmi mocného vůdce, ten má za sebou

kolikrát i mnoho géniů. Neúspěch v tomto případě vidíme neustále. Revoluce často mění jen věci opotřebené, či přímo věci připravené k pádu, jen stěží změní přímo duši národa.

Společnost bez disciplíny jen těžko zachráníme. Takovou disciplínu nutit nemusíme, pokud je přirozeně dodržována, ovšem pokud jsou normy narušované primitivními instinkty, není jiné cesty než cesty tyranie. Tyto většinou nezdařilé pokusy jsou dobrým příkladem toho, že národ nemůže volit své instituce, dokud nezmění své myšlení (Le Bon, 1996).

Le Bon (1996) poukazuje na jednotlivé drobné skutečnosti každodenního života, které knihy kolikrát opomíjejí, jelikož právě tyto drobnosti nám ukazují, že skutečnými řídicími silami země jsou správní orgány. Jejich síla pramení z jejich anonymity. Čím více toho tedy víme o psychologii revoluce, tím více je nám jasné, že vytvořit revoluci můžeme snadno, nicméně změnit samotnou duši lidu je dosti obtížné.

3.3. Role lidí v samotné revoluci

3.3.1. Stabilita a tvárnost národní mysli

Dle Le Bona (1996) existuje určitá národní mysl, která tvoří nahromaděné předsudky, tradice a myšlenky. Bez takové mysli není možný žádný pokrok. Musí obsahovat určitý prvek pružnosti, jelikož bez pružnosti by nebyla schopná se přizpůsobit okolí. Le Bon poukazuje na fakt, že velká tvárnost potažmo poddajnost může vést k neustálým revolucím. Oproti tomu strnulost vede k úpadku. Jen málokdo se naučí najít rovnováhu mezi poddajností a stabilitou. Národy s poměrně stálou myslí doprovází nejprudší revoluce, jelikož se jim nedaří se vyvíjet postupně, nepřizpůsobují se okolí. Stabilitu získávají pomalu.

3.3.2. Jak si lidé představují revoluci

Lid se na všech revolucích podílí stejně, neřídí revoluce, to až samotní vůdci. Lid sám o sobě povstane pouze pokud se jedná o jeho vlastní zájmy, nicméně takové hnutí představuje spíše pouhou vzpouru. Revoluce je zavedena poměrně snadno, pokud jsou vůdci vlivní a silní. Lidé často přijímají revoluci, aniž by vůbec chápali proč, mnoho lidí nerozumí politickým věcem, které se dějí kolem nich, pochopení přijde většinou až po skončení

revoluce. Lid podporuje revoluci, nicméně myšlenkám svého vůdce nerozumí, tyto myšlenky interpretuje po svém (Le Bon, 1996).

Hlavním cílem revoluce 1789 bylo nahrazení moci šlechty za moc buržoazie, což znamenalo nástup nové elity. Byla vyhlášena suverenita lidu, nicméně ta spočívala pouze v možnosti volit své zástupce. Negramotný lid ani nedoufal, že by se dostal na společenský vrchol, věděl, že šlechtě rovný není, měl zcela jiné zájmy a začal se zapojovat do revolučního hnutí. Lid se postupně začal považovat za oběť, tím pádem začalo drancování a masakry. Síly revolučních principů daly průchod primitivním pudům, které byly dříve omezeny zákonem. Společenská pouta, která držela lid pospolu, se pomalu zpřetrhala. Heslo "svoboda, rovnost a bratrství" sloužilo na začátku revoluce jako moto víry, nicméně postupem času se toto heslo stalo pouhým ospravedlněním žárlivosti a nenávisti vůči nadřízeným. Proto revoluce brzy skončila anarchií a násilím. Jakmile revoluce sestoupila ze středních vrstev na vrstvy nižší, snaží se instinktivní síla přemoci rozum (Le Bon, 1996).

Le Bon (1996) poukazuje na hrozby primitivních pudů a zdůrazňuje důležitost jejich kontroly a potlačení pro stabilitu a pokrok společnosti.

3.3.3. Předpokládaná role lidu během revolucí

Obecně v psychologii davu platí, že dav nejedná bez svého vůdce, nikdy tedy neřídí své vlastní kroky. Ve všech politických revolucích můžeme vidět působení vůdců. Netvoří sice základní myšlenky revoluce, nicméně je využívají ke svému jednání. Vůdce většinou jedná prostřednictvím své masy. Dav jen málokdy chápe něco z revolucí, ačkoliv se uskutečňují právě díky němu. Poslušně následuje své vůdce, aniž by vlastně věděl, co chtějí (Le Bon, 1996).

3.4. Individuální změny charakteru v čase revoluce

Le Bon (1996) poukazuje na teorii charakteru, bez které by bylo nemožné pochopit změny v chování v samotné revoluci. Každý jedinec má kromě svého stálého mentálního stavu i jiné možnosti charakteru, které mohou být vyvolány různými událostmi. Prostředí našeho ega je poměrně stálé, ovšem jakmile se naše prostředí mění, jako například při povstání, je rovnováha narušena, tvoří se tedy nová osobnost se zcela odlišnými myšlenkami a názory. Proto můžeme vidět zcela čestného občana, jak se mění v krvežíznivého

fanatika. Pod vlivem prostředí stará osobnost ustupuje osobnosti nové. Pokud se tedy normální osobnost rozpadne, jak se tedy formuje osobnost nová? Jedním ze způsobů je získání silné víry. Tato víra určuje směr všech prvků porozumění. Takto se formovaly osobnosti při velkých krizích, jako například při reformaci a revoluci. V dobách normálních se prostředí příliš nemění, proto u jedinců vnímáme převážně jednu osobnost.

Ovšem někdy se může stát, že vnímáme u jedince hned několik osobností, které se střídají. Tyto osobnosti si mohou být vzájemně nepřátelské. Je zaznamenáno hned několik případů mnohočetné osobnosti u právě jednoho subjektu. V těchto variantách se nemění inteligence, nýbrž city (Le Bon, 1996).

3.5. Revoluční a kriminální mentalita

3.5.1. Revoluční mentalita

V každém období se dle Le Bona (1996) najdou jedinci, kteří jsou nespokojeni se stávajícím stavem a jsou připraveni se vzepřít. Jsou hnáni láskou ke vzpouře. Taková mentalita většinou vzniká špatnou adaptací jedince na prostředí. Potřeba vzpoury má přirozeně různou intenzitu, tedy od slovních nadávek, po touhu ničit. V některých případech může jedince revoluční chování obracet i proti sobě. Le Bon uvádí příklad Ruska, kde je tento jev poměrně častý. Mystická mentalita těchto rebelů je posedlá fixními idejemi. Navzdory svým "velkým" činům jsou ve skutečnosti tyto lidé velmi slabí, jelikož nedokáží ovládnout své impulsy, které je ovládají. Jakýsi mystický duch, který je ovládá, jim poskytuje záminky k násilí a díky němu se považují za velké reformátory. V dobách poměrně normálních jsou tyto rebelové omezováni zákonem, případně svým okolím, proto zůstávají neodhaleni. Ovšem jakmile nastane doba neklidu, tato omezení zeslábnou a rebel dá volný průchod svým instinktům. Poté se stává vůdcem hnutí. Na motivu revoluce mu až tak nezáleží.

Revoluční duch není vždy hnán do extrémů, které jsou tak nebezpečné. Pokud má místo afektivního a mystického podnětu intelektuální původ, může být i zdrojem pokroku. Je potřeba, aby národ měl několik podobných duchů, bez nich by lidé stále žili v jeskyních. Revoluční odvaha, která vede k objevům, vyžaduje vzácné schopnosti jako je nezávislost myslí. Taková nezávislost je důležitá k vymanění se z vlivu současných názorů. Taková forma revolučního ducha je dosti tvořivá, zatímco výše zmíněná je spíše destruktivní.

Revoluční mentalitu můžeme tedy přirovnat k fyziologickým stavům života jedince, které jsou za normálních okolností užitečné, nicméně při přehánění nabývají patologické škodlivé podoby (Le Bon, 1996).

3.5.2. Kriminální mentalita

Každá civilizovaná společnost má i své nepřizpůsobivé jedince. Tuláci, žebráci, vrazi, kteří žijí pouze ze dne na den a tvoří kriminální populaci velkých měst. V běžných dobách jsou tyto jedinci omezováni policií, nicméně během revoluce je nic, ani nikdo neomezuje, tudíž mohou snadno uspokojit své instinkty. Revolucionáři mají jasno, že v těchto individuích snadno najdou zájemce. Dychtí jen po zabíjení a příliš je nezajímá věc, kterou mají hájit (Le Bon, 1996).

Kromě již zmíněných zločinců je zde i další skupina, a to skupina “polozločinců”. Tyto zločince drží v rámci zákona strach ze stávajícího řádu, jenže jakmile řád slábně, hlásí se okamžitě do armády revoluce. Obě dvě skupiny tvoří tu armádu, která se postará o nepořádek. Revolucionáři, případně zakladatelé náboženských a politických skupin, počítají s jejich podporou. Tato mentalita hrála velkou roli během Velké francouzské revoluce. Dominovala v nepokojích, které se děly denně, to právě kvůli ní se prolilo tolik krve (Le Bon, 1996).

3.5.3. Jakobínská mentalita

Ačkoliv tento termín nepatří přímo do žádné kvalifikace, Le Bon (1996) ho zde používá, jelikož jasně popisuje psychologický druh. Tato mentalita ovládá muže revoluce, a dokonce se dodnes objevuje v politice. V této mentalitě hraje důležitou roli již zmíněná mystická mentalita, nicméně sama o sobě nestačí k samotnému vytvoření. Je třeba k vytvoření přidat i další prvky. Jakobíni si svého mysticismu ovšem nejsou vědomi, naopak si myslí, že se řídí pouze svým rozumem. Abychom tomu porozuměli, musíme analyzovat jednotlivé prvky této mentality. Což nám odhalí fakt, že jakobín není racionalista, to spíše věřící a místo toho, aby svou víru zakládal na rozumu, tvaruje rozum dle své víry. Jeho pohled na věc je dosti omezený, a to kvůli tomu, že neumí odolat silným podnětům, které ho vedou. Samozřejmě jsou zde i jiné faktory než slabý rozum a silné vášně. Skutečný jakobín

má silné přesvědčení. Jakobín je mystik, který nahradil staré bohy za nové. Aby sloužil těmto náročným bohům, nebojí se přistoupit k nejbrutálnějším opatřením.

Jakobínská mentalita se projevuje především u úzkoprsých a vášnivých povah. Značí poměrně rigidní mysl, která nepřipustí žádnou kritiku. Mystické a afektivní prvky, které ji ovládají, odsuzují ji k extrémní jednoduchosti. Jedinec chápe jen povrchní vztahy věcí, postupnost jevů a jejich výsledky mu unikají. Logické uvažování není úplně jeho silnou stránkou, a právě proto tato nedostatečnost může být zdrojem jeho nebezpečnosti. S těmito třemi prvky-slabou rozumovou schopností, silnými vášněmi a intenzivním mysticismem, máme skutečné psychologické prvky mysli jakobínů (Le Bon, 1996).

3.6. Psychologie revolučních davů

3.6.1. Obecná charakteristika davu

Revoluce má své velké účinky až v okamžiku, kdy pronikne do duše davu. Proto Le Bon (1996) v knize *Psychology of Revolution* okrajově uvedl psychologii davu, ačkoliv se tomuto tématu věnoval podrobněji v knize již zmíněné, zde uvedl alespoň hlavní zákonitosti.

Chování člověka v davu je dost jiné od toho v izolaci. Vědomé individuum se mění v nevědomou osobnost v davu. K tomu, aby v jedinci vznikla mentalita davu, není nutný přímý kontakt, k vytvoření často stačí pouze silné vášně a city, které jsou vyvolány různými událostmi. Vzniklá kolektivní mysl představuje zvláštní druh agregátu. Jeho zvláštnost spočívá v tom, že je ovládán nevědomými prvky a podléhá zvláštní kolektivní logice (Le Bon, 1996).

Mezi důležité charakteristiky davu uvedl Le Bon (1996) například důvěřivost, citlivost, přitakávání a nákazu. Dav příliš nelpí na skutečnosti a zkušenostech, v jeho očích není nic, co by se nedalo splnit. Právě kvůli velké citlivosti jsou jeho city přehnané, přičemž v dobách revoluce jsou o to extrémnější. Sebemenší rozruch nutí dav jednat s největší zuřivostí. Jelikož je dosti důvěřivý, přijímá i ty nejméně pravděpodobná tvrzení.

Le Bon (1996) tvrdí, že člověk v davu klesá na nižší stupeň civilizační škály. Z člověka se stává divoch, což se projevuje i v intelektu. Dav ovlivňuje jedince jak v morální, tak i v sentimentální oblasti. Vede jedince jak k páchání špatností, tak i k hrdinství. Jedinec může dospět k takovým rozhodnutím, o kterých by v izolaci ani nesnil. Lidem v davu se

sjednotí pocity a vůle, což dodává davu ještě větší sílu. K vytvoření takové duševní jednoty dochází převážně díky extrémní nákaze činů a gest. Le Bon zdůrazňuje roli vůdce v davu, jelikož bez něho je dav jen těžko schopný akce.

Pochopení psychologie davu je nezbytné pro pozdější pochopení chování jedinců či shromáždění v revoluci. Autor poukazuje na důležitost pochopení kolektivní psychologie, jelikož většina vlád ji nechápe. Takové neporozumění většinou vede až k samotnému pádu (Le Bon, 1996).

3.7. Jak stabilita rasové mysli omezuje výkyvy davové mysli

Le Bon (1996) tvrdí, že lid lze za určitých podmínek přirovnat k davu. Má určité vlastnosti, které jsou ovšem omezeny duší nebo myslí rasy. Pokud má lid duši svých předků ustálenou již z minulosti, tato duše převládá nad tou davovou.

Lid se odlišuje od davu tím, že se skládá ze skupin, které mají odlišné zájmy a vášně. Dav je na rozdíl od lidu jednotný během konkrétních událostí. Lid se může jevit stejně impulzivní, nicméně nesmíme zapomínat, že za takovým násilím a nadšením stojí instinkty rasové mysli. Dějiny revoluce ukazují, že konzervativní duch nakonec převládá nad duchem destrukce. Nejedna vládní systém byl zničen lidmi a následně znovu obnoven (Le Bon, 1996).

Autor zdůrazňuje fakt, že je snazší působit na mysl davu než na mysl lidu, tedy rasy. Prostředky působení na lid jsou nepřímé a poměrně pomalejší (časopisy, konference, projevy, knihy atd.) Prvky přesvědčování spadají do okruhů jako je afirmace, opakování a nákaza. Mentální nákaza může ovlivnit celý národ a to okamžitě, nicméně častěji působí pomalu, postupuje od skupiny ke skupině (Le Bon, 1996).

Lid je oproti davu také méně vznětlivý, to ovšem neznamená, že na národní urážky a hrozby invaze nereaguje okamžitě. Takový jev jsme mohli pozorovat při několika příležitostech během revoluce. Náhlý výbuch citů rasy můžeme pozorovat u všech národů. Člověk může snadno rozložit lehkomyšlnou mysl davu, nicméně s trvalou duší rasy již nic nezmůže (Le Bon, 1996).

Je důležité zmínit, že do charakteristických rysů lidové mysli patří i fakt, že ve všech dobách ji prostupoval mysticismus. Lidé budou vždy přesvědčeni, že nadřazené bytosti, jako například božstvo, velcí lidé a vláda, mají tu moc změnit věci díky své vůli. Tyto mystické subjekty vyžadují potřebu uctívání. Lid stejně jako dav, ovšem pomaleji, má tendenci snadno

přejít od uctívání k nenávisti. Jedince tedy může být v jednom období hrdinou lidu, a nakonec být proklínán. Takové výkyvy můžeme pozorovat ve všech dobách (Le Bon, 1996).

3.8. Role vůdců v revolučních hnutích

Všechny druhy davů jsou neschopné jednoty a akce, dokud nenajdou vůdce, který by byl schopen je vést. Le Bon (1996) na sadě fyziologických experimentů ukázal, že nevědomá kolektivní mysl davu je dosti spjatá s myslí vůdce. Ten mu dodává jednotnou vůli a vnucuje absolutní poslušnost. Vůdce využívá především sugesci a jeho úspěch závisí především na způsobu, jakým dokáže již zmíněnou sugesci využít. Mnoho experimentů poukázalo na míru, do jaké se může kolektiv díky sugesci podřídít. Dle vůdce se dav rozzuří a následně i uklidní, zkrátka udělá vše, co vůdce navrhne. Některé vlivy se mohou na první pohled zdát racionální, ovšem ve skutečnosti se jedná o pravý opak. Dav rozum nebere v potaz, jediné myšlenky, které ho mohou ovlivnit, jsou vyvolány v podobě obrazů. Dějiny revoluce výborně ukazují, jak se dav řídí těmi nejrozporuplnějšími podněty, které mu uděluje jeho vůdce. Můžeme si být jistí, že dav většinou ze svých prováděných činností nerozumí.

Jelikož vůdce většinou působí ve stínu, je poměrně složité jejich činy soudit na dálku. Pro lepší pochopení musíme vůdce studovat v soudobých událostech, poté uvidíme, jak dokáže vyprovokovat ty nejbouřlivější hnutí. Nemluvíme zde o stávkách pošťáku či železničářů, do kterých mohla zasahovat nespokojenost zaměstnanců, to spíše události, na nichž dav neměl nejmenší zájem (Le Bon, 1996).

3.9. Psychologie revolučních shromáždění

3.9.1. Psychologická charakteristika velkých revolučních shromáždění

Le Bon (1996) tvrdí, že velká politická shromáždění, jako je například parlament, jsou formou takového davu, který selhává v efektivním jednání, a to kvůli protichůdným názorům nepřátelských skupin, které ho tvoří. Přítomnost takových skupin zapříčiňuje to, že takové shromáždění považujeme za navrstvené různorodými davy, z nichž každý poslouchá pouze svého vůdce. Duševní jednotu můžeme hledat pouze u jednotlivých skupin, tyto skupiny jednají s jednotným záměrem zcela výjimečně.

Každá jednotlivá skupina představuje jedinečnou bytost. Jednotlivci, kteří tvoří tuto bytost, již nejsou sami sebou, tudíž bez jakéhokoliv váhání hlasují proti svému přesvědčení. Slabá individuální přesvědčení se utvrzují, až když se stanou kolektivními. Až vůdci s velkou pověstí, nebo s použitím násilí, mohou ze skupin udělat dav. Historie revolučních událostí ukazuje nerozhodnost a nedůslednost těchto shromáždění (Le Bon, 1996).

Shromáždění, které má vlastnosti davu, bude stejně jako dav extrémní ve svých náladách, bude reagovat přehnaně, co se násilí týče, ovšem i ve své zbabělosti. Bude drzé na slabé a podlézavé vůči silnějším. Již zmíněné přehánění vysvětluje, proč shromáždění není schopné řídit vlastní osud (Le Bon, 1996).

Politické shromáždění se skládá jak z heterogenních skupin, tak i z homogenních (například některé kluby, které mají také svou důležitou roli při revoluci) (Le Bon, 1996).

3.9.2. Psychologie revolučních klubů

Malá shromáždění se dle Le Bona (1996) liší od velkých jednotou svých citů tudíž i vůle. Do těchto malých skupin můžeme považovat náboženské kongregace, korporace a revoluční kluby. Abychom uměli pochopit revoluční chování, je důležité pochopit rozdíly mezi heterogenním shromážděním a homogenním klubem. I přes jednotnou vůli, která je způsobena absencí nepřátelských skupin, kluby podléhají zákonům psychologie davu, to znamená, že také podléhají vůdci davu. Vůdce má daleko obtížnější funkci v homogenním davu než v davu heterogenním. Vůdce heterogenního davu může upozorňovat hned na několik témat, nicméně v davu homogenním jsou city a zájmy identické a vůdce je musí znát a vědět, jak na ně působit. Část síly v homogenních seskupeních spočívá v anonymitě.

Le Bon (1996) zdůrazňuje sílu skupin nad vůlí svých členů. Pokud se jedná o skupinu homogenní je vliv významný; pokud hovoříme o skupině heterogenní, vliv již tak významný není, nicméně se důležitým stát může, ovšem pokud jde o dominanci silnějších skupin. Silnější skupiny v rámci shromáždění budou ovlivňovat ty slabší. Dalším příkladem může být nakažlivost názorů, tedy názory a nálady se mohou šířit mezi všemi členy shromáždění.

3.9.3. Vysvětlení postupného přehánění pocitů na shromáždění

Le bon (1996) tvrdí, že pokud by bylo možné měřit kolektivní pocity kvantitativně, mohli bychom je znázornit pomocí křivky. U takové křivky bychom znázornili pozvolný

vzestup, dále extrémně rychlý vzrůst, poté téměř vertikální klesání. Není snadné vysvětlit zrychlení určitých emocí, které jsou pod vlivem konstantní vzrušující příčiny. Ovšem pokud se dají zákony psychologie porovnávat se zákony mechaniky, pak trvalý podnět s neměnnými parametry by poměrně rychle zvyšoval intenzitu daného citového projevu. Již víme, že síla, která má konstantní směr a rozměr, jako například gravitace, která působí na hmotu, dokáže způsobit zrychlený pohyb. Což lze ukázat na předmětu, který volně padá v prostoru, díky gravitaci bude padat stále rychleji. Takové vysvětlení sice můžeme použít pro zrychlené těleso, nicméně nám neříká, proč účinky zrychlení nakonec náhle ustanou. Rychlý a náhlý pokles emocionálního stavu můžeme pochopit, pokud zohledníme fyziologické faktory. Musíme si tedy uvědomit, že tak jako slast i bolest nemůže překročit určité hranice a že všechny vjemy, pokud jsou příliš náhlé, vedou k paralýze citů. Náš organismus snese jen určité hranice radosti, bolesti nebo námahy a toto maximum nedokáže udržet dlouho. Le Bon uvádí obrazný příklad, kdy jakási ruka nese toto břímě tak dlouho, až se unaví a náhle ho pustí.

Přítomnost dominantní strany může potlačit rozvoj alternativních názorů, nicméně náhodná okolnost může oslabit tuto dominantní skupinu a vzápětí mohou převládat potlačené nálady a samotné názory (Le Bon, 1996).

3.10. Duševní anarchie v době revoluce

3.10.1. Původ a šíření revolučních myšlenek

Le Bon (1996) podotýká, že vnější život lidí je v podstatě utvářen na základě vnitřního života, který se skládá z tradic, morálních vlivů, které řídí chování jedinců a udržují základní představy. Pokud se oslabí odolnost společenského rámce, vyvinou se myšlenky, které doposud neměli žádnou sílu. Vnější události revolucí jsou důsledkem neviditelných transformací, které se odehrávají v lidské mysli. Tím chce autor zdůraznit, že studium revoluce vyžaduje zkoumání mysli a samotných myšlenek, které řídí průběh revoluce. Takový vývoj myšlenek je většinou dosti pomalý, tudíž je neviditelný po generace.

Jakmile se začne hroutit mentální rámeček, přichází rychlý konec. Právě proto se v revoluci šíří rychle myšlenky, které nové nejsou, jen do té doby neměly žádný vliv, jelikož nepadaly na úrodnou půdu (Le Bon, 1996).

Dle Le Bona (1996) filozofové během Velké francouzské revoluce neměli takový vliv na lid, nicméně vliv můžeme vidět na osvícenou část společnosti. Nezaměstnaná šlechta je následovala a podporovala reformní myšlenky. Filozofové podporovali kritického ducha, který ovšem vedl ke ztrátě úcty k tradici. Jakmile lidé ztrácejí důvěru v základy myšlenkových rámců, začnou pociťovat neklid a nespokojenost. Všechny třídy cítily, jak jim mizí jejich staré motivy jednání. S oslabením starých tradic musely nastoupit nové. Víra v rozum byla tím prvkem, který vedl revoluci. Lidé se začali považovat za sobě rovné, tudíž nebylo třeba poslouchat šlechtu. Jakmile padla bariéra úcty, byla revoluce dokonána. Nová mentalita vedla k nespokojenosti, a tedy k odporu a nesouhlasu. Dokonce i v armádě se projevila nespokojenost a anarchie, která byla klíčová k pádu starého režimu.

3.11. Psychologické iluze

3.11.1. Iluze o primitivním člověku, návrat k přírodnímu stavu, psychologie lidí

Le Bon (1996) konstatuje, že určité chyby v nauce nemusí bránit jejímu šíření. Ačkoliv kritika těchto nauk má jen zřídka praktický přínos, je zajímavá alespoň z psychologického hlediska. Pokud chce filozof pochopit fungování lidské mysli, musí zvážit lidské iluze. S tím, že v revoluci se takové iluze objevují častěji a s větší hloubkou. Jednou z nejvýznamnějších iluzí byla představa o povaze předků a primitivních společností. Lidé se domnívali, že Stvořitel stvořil člověka dokonalého. První společenství fungovaly jako modely, ke kterým bychom se měli později vrátit. Návrat k přírodnímu stavu se stal brzy požadavkem všeobecného hlásání. Již Rousseau tvrdil, že člověk se rodí dobrý, miluje spravedlnost a řád.

Již moderní věda tuto doktrínu vyvrátila, jelikož primitivní člověk je zvíře nevzdělané a divoké, které nezná morálku ani soucit. Řídí se dle svých instinktů. Cílem civilizace je tedy se oprostit od přírody, uniknout z ní. Jelikož jakobíni přivedli společnost opět k primitivnímu stavu, proměnili politickou společnost v barbarství. Omyly našich předků jsou nicméně omluvitelné, jelikož až moderní objevy nám umožnily skutečné podmínky existence. Nicméně méně pochopitelné jsou projevy mužů revoluce. Le Bon tvrdí, že filozofové a spisovatelé osmnáctého století museli být naprosto nevybaveni jakoukoliv schopností pozorování. Žili uprostřed doby, které nerozuměli. Neměli ani tušení o podstatě lidské mysli (Le Bon, 1996).

3.11.2. Iluze o možnosti oddělit člověka od jeho minulosti a o moci transformace

Jeden z revolučních principů, který sloužil jako základ pro revoluční instituce, byla iluze, že lze člověka oddělit od jeho minulosti a že společnost je možno přeměnit pomocí institucí. Zákonodárci tehdy rozhodli skoncovat s minulostí, jelikož představovala dědictví omylů a pověr. Založili novou epochu, s ní i nový kalendář, názvy měsíců a ročních období. Předpokládali, že se od sebe příliš neměníme, věřili v absolutní moc zákonů a institucí, snažili se přetvořit společnost podle svých ideálů. S vlivem minulosti se reformátoři revoluce střetávali, aniž by ji ovšem rozuměli (Le Bon, 1996).

Teoretici revoluce si neuvědomovali vliv minulosti na lidské chování. S vlivem minulosti se střetávali také reformátoři revoluce, aniž by ji ovšem rozuměli. Původní absolutní víra v moc zákonů a institucí byla později otřesena koncem revoluce. Jakobíni, i přes svou absolutní kontrolu a brutální tyranii, narazili na neúspěch. Sice měli ve svých rukou mnoho prostředků k úspěchu, nicméně jejich bezmoc byla natolik zjevná, že skončili v odsouzení. Pokus jakobínů o přetransformování společnosti byl strašlivou lekcí, bohužel pro několik jedinců nebyl dostatečný, jelikož i dnes slyšíme hlasy, které navrhuji přebudování společnosti křížem krážem (Le Bon, 1996).

3.12. Psychologické příčiny revolučního násilí

Jak Le Bon (1996) již zmínil v minulých kapitolách, revoluční teorie představují novou víru, nicméně jako v mnoha jiných doktrínách, můžeme vidět i zde rozpor mezi vyznáním a samotnými činy. V praxi můžeme odhalit netoleranci svobody a bratrství. Tento rozpor vyplývá z netolerance, která se týká všech vyznání. Náboženství sice může obsahovat humanismus a jistou dávku shovívavosti, ovšem sektáři ji vždy budou nutit ostatním silou, tudíž je násilí nevyhnutelným výsledkem. Krutosti revoluce tedy byly neodmyslitelným důsledkem šíření nových dogmat. Metody přesvědčování nejsou žádným důsledkem strachu z odmítnutí opozice. Netolerance vzniká z přesvědčení o své vlastní pravdě a zpochybňování těch, kteří s touto pravdou nesouhlasí. Věřící teror považují za nutnou metodu, jelikož od počátku věků byly náboženské kodexy vždy postaveny na strachu. Aby věřící přiměli k dodržování svých předpisů, děsili jedince hrozbami věčného pekla a mučení.

Nicméně jakobínský teror nemůžeme přisuzovat pouze náboženskému hnutí. Zde sehráli důležitou roli individuální zájmy. Albert Sorel psal, že teroristé revoluce se uchýlili

k teroru jen proto, že si přáli zůstat u moci a bohužel nebyli schopni toho dosáhnout jinak. Použili ho pro svou záchranu, nicméně po skončení hlásali, že motivem byla záchrana státu (Le Bon, 1996).

3.13. Psychologické a vojenské faktory

Dle Le Bona (1996) jsou revoluční shromáždění známé pro své vnitřní rozpory, slabost a násilné činy, zároveň jejich sláva závisí na úspěchu jejich armád. Vojenské aktivity takových shromáždění jsou vždy mírné, to právě armády se starají o taktiku, nadšení a díky svému počtu vítězí bez pomoci. Samotné úspěchy armád jsou poměrně dost determinované psychologickými faktory. Pokud chceme pochopit úspěchy armád, musíme mít na paměti jejich velké nadšení, vytrvalost a odříkání vojáků. Jejich fanatismus a víra, která je velmi nakažlivá, jim dává neohroženost a hrdinství. Pokud se takové vojsko dostane do konfliktu s národem, který má pouze sklopenou hlavu, je úspěch poměrně snadný. Ovšem jakmile má nepřítel stejně silný ideál, vítězství je již obtížnější. Nový ideál svobody a rovnosti, objevující se při revoluci, dokáže svést národy, kteří nemají pevné přesvědčení a trpí despotismem svého vůdce. Nicméně tento ideál je bezmocný proti těm, co mají vlastní silné přesvědčení, a to je v jejich myslích dávno zakořeněné. Konflikty mezi protichůdnými ideály (neboli vírami) končí vždy nelítostně, jelikož rozum zde nepomůže. Kromě tedy již zmíněné víry, neohrožené vojáky vede velmi silný generál, který je formován válkou.

3.14. Psychologie vůdců revoluce

Le Bon (1996) poukazuje na fakt, že lidé soudí podle své inteligence a řídí se svým charakterem, abychom tedy člověka plně pochopili, musíme tyto dva prvky oddělit. V obdobích velké aktivity, jako je například revoluční období, je charakter vždy na prvním místě. Již zde jsou zmíněné různé mentality, které převládají v dobách nepokojů. Tyto mentality jsou modifikovány jak zděděnou, tak i získanou osobností každého jednotlivce. Mohli jsme například zaznamenat, jak velkou roli hrál mystický prvek, a jak k fanatismu vedla sektáře jejich vlastní víra.

Mohli jsme vidět, že všichni členové shromáždění nebyli fanatici, ti dokonce tvořili pouhou menšinu, jelikož většinu tvořili spíše plaší a neutrální členové. Stejně tomu je i u revoluce, neutrální charaktery jsou těmi nejpočetnějšími. Ve skutečnosti jsou ovšem stejně

nebezpeční jako násilníci. Ve všech revolucích pozorujeme malou skupinu lidí s pevnými a rozhodnými názory, kteří suverénně ovládají většinu, která je sice inteligentní, ale chybí jí rozhodnost či odhodlání. Kromě fanatických jedinců a slabých charakterů existují i ti, kteří chtějí těžit z revoluce maximum. Od počátku revoluce je těchto “přívrženců” mnoho. Pokud tedy přidáme tyto poznatky již k zmíněným, získáme celkovou představu o charakteru lidí v revoluci (Le Bon, 1996).

3.15. Závěr

Le Bon nám v této knize poskytuje četné aplikace principů týkajících se mentality davu, trvalé duše národů, o vlivu přesvědčení, prvcích mysticismu a kolektivních prvcích. Revoluční shromáždění ilustrují snad všechny zákony psychologie davu. Jsou stejně impulzivní a nesmělá, ovládají je vůdci a obvykle jednájí v rozporu s přáním svých členů. Mezi tím, co revoluční shromáždění vyznává a tím, co skutečně dělá, je velký rozdíl. Lidé poslouchali neviditelné síly, nad kterými neměli kontrolu. Považovali své chování za řízené čistým rozumem, ve skutečnosti podléhají mystickým, afektivním a kolektivním podnětům. Inteligence v průběhů věku pokročila, tím je člověku otevřená nová perspektiva, i přes to, že charakter, základ mysli a motivy jednání se změnily jen málo. Je potřeba lidskou přirozenost přijmout takovou, jaká ve skutečnosti je.

Zakladatelé revoluce neakceptovali rysy lidské povahy a poprvé v dějinách lidstva se pokusili transformovat lid a společnost na základě racionálních principů. Tato snaha ovšem měla největší šanci na úspěch, jelikož teoretici, kteří se do toho pustili, měli k dispozici moc větší než jakýkoliv vládce. Navzdory moci, úspěchu a státním převratům však revoluce shromažďovala zkázu a skončila diktaturou. Nicméně i takový pokus se počítá, jelikož takové zkušenosti jsou pro vzdělávání národu důležité. Revoluce nám dávají jasně najevo, že samotný čistý rozum nestačí ke změně lidské povahy. Revoluce, kterou zahájily střední třídy kvůli svému vlastnímu zisku, se rychle stala lidovým hnutím, nicméně také bojem instinktu proti rozumu, tedy vzpourou proti omezením, která pomáhají udržovat civilizaci pohromadě.

Historie lidu během revoluce je poměrně dosti poučná. Ukazuje omyly politiků, kteří připisují lidové duši všechny ctnosti. Skutečnost revoluce nás učí tomu, že lid, který je zbavený všech svých zábran, je vydaný napospas svým instinktivním pudům a tím pádem se rychle vrací ke své divokosti. Každá revoluce je dočasným návratem k barbarství. Funguje

jako jakýsi konflikt psychologických sil, kteří již nemají žádná omezení. Mezi takové síly můžeme řadit instinkt, jakobínské přesvědčení, vliv předků, touhy a vášně. V dobách normálních se řídíme různými formami logiky, které se poměrně vyvažují. V obdobích převratů se dostáváme do konfliktu a jedinec ztrácí sám sebe. Revolucím nemůžeme upřít jejich význam v získání jistých lidských práv, nicméně těchto výhod by mohlo být dosaženo i lépe, a to bez takových ztrát lidských životů.

Le Bon kritizuje mladé jedince, a to kvůli jejich upřednostnění akce před myšlením. Pohrdají intelektuálním zkoumáním a abstraktním myšlením. Akce sice stojí za veškerým pokrokem, nicméně musí být správně vedena. Muži revoluce byli muži činu, ovšem jejich iluze je přivedly ke zkáze. Akce je škodlivá, pokud zcela pohrdá realitou a násilně chce měnit nadcházející události. Mnoho politických zvrátů ukazuje, jaký následek mají takové společenské chyby. Ačkoliv poučení z revoluce je poměrně jednoznačné, najdou se tací, kteří doufají v obnovení. Socialismus je pouhý sestup k nižším formám evoluce, jelikož by ohrozil největší zdroje lidské aktivity. Nahrazením individuální iniciativy za tu kolektivní by lidstvo sestoupilo o několik žebříčků na stupnici lidských hodnot.

3.16. Reflexe díla

Téměř všichni klasikové sociologie se věnovali studiu revolucí. Například pro Karla Marxe byly hlavními viníky revolucí rozpory mezi třídami. Dle Maxe Webera jsou revoluce důsledkem rutinizace charismatu, či nastolování racionálního panství. Wilfredo Pareto a Pitirim Sorokin jsou stejného názoru, a to že revoluce jsou cyklické jevy a jsou zcela nevyhnutelné. Pareto tvrdí, že vládnoucí elity postupem času ztratí své ctnosti, tím pádem musí být nahrazeni někým novým. Dle Sorokina se společnost pohybuje v rozmezí senzualické a ideační varianty, revoluce tedy slouží jako jednotlivý přechod. To právě na Marxe a Webera navazují řady autorů, kteří se zabývají revolucemi (Šubrt a Pfeiferová, 2013).

Pierre Caron (1912) kritizuje Le Bonovu knihu *La Révolution française et la Psychologie des révolutions* za časté zjednodušení a neoriginalitu díla. Caron tvrdí, že studium kolektivní psychologie se může zkoumat jak přímo, tak nepřímo (pomocí pozorování historického svědectví), nicméně i přes vydání knihy *Psychologie davu* do témat revoluce Le Bon příliš nepronikl. V této knize je zřejmé, že zůstat zcela věrný svým doktrínám ohledně davu a nehodlal nic pozměnit či jen trochu přehodnotit.

Lichtenberger (1913) podotýká, že tomu, kdo uznává proces sociální kauzality, bude tato kniha připadat poněkud jednostranná. Jeho psychologický přínos jistě nikdo nezapře, nicméně již nerozebíral sociální a ekonomické prvky, které stojí za revoluční myslí. I přes tuto kritiku ovšem můžeme říci, že tato kniha je nesmírně cenná, jak při studiu Le Bona, tak při zkoumání jednotlivých revolucí.

Jak již tedy bylo zmíněno, Gustave Le Bon nahlížel na historii z psychologického hlediska, jeho kniha je spíše jakousi opravou teoretických omylů a předsudků než hluboký náhled na historii. Celá kniha se točí okolo tvrzení, že lidská povaha musí být přijata, taková, jaká je. Při rozvíjení tohoto tvrzení Le Bon formuluje jisté zákony kolektivního jednání. Některé tvrzení jsou zcela zřejmé-dav nemá odlišný názor od vůdce; emoce v davu a shromážděních jsou nakažlivé. Tyto obecně známé pravdy ovšem detailně aplikoval na revoluční projevy. Kniha ovšem obsahuje přílišnou klasifikaci, která vede k častým opakováním myšlenek. Důležitým tématem knihy jsou změny individuality v době revoluce. Tyto změny charakteru Le Bon popisuje v jedné z jeho kapitol, ta nás ovšem nutí přemýšlet o tom, zda by jeho zpracování nemohlo být i jednodušeji rozpracované (*The North American Review*, 1913).

Je poněkud očividné, že Le Bon je dosti předpojatý, to nám dává jistý pocit, že kniha byla napsána již s daným cílem, který autor nehodlal měnit. Je zřejmé, že autor chtěl znevážit hnutí, která vládou hospodářskému a společenskému životu (*The Journal of Political Economy*, 1914).

Elliot George Howard (1914) kritizuje Le Bona za jeho zobecňování a nezaručující relevantnost pro specifické revoluční projevy. Dále zpochybňuje jeho různé formy mentalit a ukazuje na nedostatek empirických důkazů. Nicméně Le Bonovi se nezapře jeho působivý styl psaní, který je silný a přitažlivý. Jeho analytický přístup umožňuje snadno pochopit jeho argumenty. Na jeho knize jsou dosti viditelné jeho předsudky, sociální obhajování, nedůvěra ve schopnosti lidí řídit sami sebe.

Pitirim Sorokin rozpracoval zřejmě první sociologickou teorii revoluce. Definuje dvě příčiny revolucí, a to tedy tlak zdola a paralelní slabost shora. I Sorokin hovoří o důležitosti vrozených lidských instinktů, jelikož k revoluci dochází dle něho právě kvůli potlačení či nerovnováze při uspokojování již zmíněných instinktů. Le Bon a Pitirim se dosti podobají v názoru, že během revoluce dochází k perverzi lidského chování, k sestupu od civilizovaného jedince k barbarovi, a to zejména kvůli ztrátě respektu k zákonům (Černý, 2016).

Everett Dean Martin (2012) kritizuje Le Bona, jelikož zcela ignoruje roli dominantních davů v revolucích, tu připisuje pouze podřadnému davu. Le Bon považoval lid a dav za to samé a jeho knihy slouží pouze jako konzervativní varování proti lidské špatnosti. Zcela ignoroval fakt, že vládnoucí třída může být jak davem, tak povstaleckou skupinou, dále nedbal na to, že násilné chování revolučních davů je zcela v logice davového smýšlení. Martin tvrdí, že revoluce nastává, pokud dominantní dav slábně, důkazy můžeme sledovat v psychologii revoluční propagandy.

Rivalland (2018) vhodně podotýká, že neexistuje příliš dostupných reflexí daného díla, proto se rozhodl dílo blíže prozkoumat. Kritizuje přístup Le Bona k revoluci, který je poměrně mystický a emocionální, Rivalland oproti tomu preferuje racionální zkoumání procesů. Dále poukazuje na nedostatek výzkumu, který Le Bon podrobuje pouze povrchním psychologickým vysvětlením. Důležité je i poukázat na problém aktuálnosti zmíněných názorů, jelikož se moderní společnost a politika vyvíjejí s dobou.

4. Závěrečné srovnání

V této části práce se budeme zabírat zkoumáním vztahů daných knih, tedy tím, jak se vyskytuje psychologie davu v revolucích dle Gustava Le Bona. Le Bon se poměrně striktně držel svých tezí, které během svého života měnil jen zřídka, a právě to mu bylo poměrně vytýkáno. Základní kameny, které postavil v jeho dřívější knize *Psychologie davu*, můžeme poměrně nepozměněné pozorovat v jeho následné knize *The Psychology of Revolution*.

Mezi základní teze *Psychologie davu* řadíme to, že jedinci v davu mizí jeho individualita a získává tak nové vlastnosti. Le Bon hovoří o vzniku kolektivní duše, která se vyznačuje například ztrátou osobnosti a směřováním myšlenek jedním směrem. V davu jedinec jedná zcela v rozporu s jeho přesvědčením, jelikož myšlenky a názory jedince jsou potlačeny masou. Celý charakter se přesouvá do nevědomí, tím pádem převládá pudovost a rozum je na ústupu. Právě proto jedinec v davu sestupuje o pár žebříčků níže v civilizaci. Mezi obecné vlastnosti davu Le Bon uvádí proměnlivost citů, lehkověrnost, přehnané city, nesnášenlivost a autoritativnost a v neposlední řadě hovoří o nízké mravnosti davů. Le Bon se dosti věnoval tématu vůdce, jelikož dle něho dav neřídí své vlastní kroky, to právě silný vůdce stojí za vším jednáním. Všechny tyto teze můžeme zpozorovat v jeho vysvětlení revolucí, jelikož sám Le Bon tvrdí, že revoluční shromáždění ilustrují snad všechny zákony psychologie davu.

Ve svém díle ohledně psychologie davu odkazuje na informace o revolucích a naopak. Na revoluci nahlíží stejně pesimisticky jako na davy, to můžeme pozorovat na jeho tvrzení, že revoluce jsou jakýmsi návratem k barbarství. Le Bon nám v těchto spisech ukazuje, jak se projevuje davové chování na určitých případech, tedy konkrétněji na revolucích. Le Bon je toho názoru, že pochopení psychologie davu je nezbytné pro pozdější pochopení chování jedinců či shromáždění v revoluci. Pokud tedy například nepřijmeme fakt, že davy potřebují náboženství, nikdy nemůžeme pochopit historické události, jelikož revoluční násilí, propaganda a války nemůžeme vysvětlit dle Le Bona jinak, než že šlo o vznik nové náboženské víry v duši davu. Nemůžeme pochopit lidové revoluce, pokud si neuvědomíme konzervativní pudy davů. Davy mohou být ochotné provádět ty nejnásilnější revoluce, vždy se ale vrací ke svým dědičným potřebám rasy. Jejich proměnlivost vidíme spíše u věcí povrchních. Uznávají tradice a novoty je děsí. Revoluce může mít ohromné účinky pouze tehdy, pokud pronikne do duše davu a to tak, že vyvolá silné city a naději

pomocí afektivních a mystických prvků, které davu dodávají sílu jednat. To právě kolektivní duše má neodmyslitelnou roli v různých historických převratech, revolucích a samotných změnách politického režimu. Bez tradic není civilizace a bez jejich pomalého překonávání by nebyl rozvoj. Důležitá je rovnováha mezi stálostí a proměnlivostí. Je podstatné, aby se národ nezastavil na jednom místě, jelikož pak by ztrácel schopnost sebezdokonalení. V tomto případě by nepomohly ani prudké revoluce, jelikož po revoluci se buď zpretrhané nitky opět spojí a změna tedy bude minimální, anebo se tyto nitky už nikdy nespojí, což povede k úpadku.

Le Bon dále propojuje již zmíněné obecné vlastnosti davu s revolučním chováním. Studium revolučních davů nám může poskytnout mnoho příkladů proměnlivosti jejich citů. Kvůli této proměnlivosti je jejich ovládnutí poměrně složité. Lid stejně jako dav, ovšem pomaleji, má tendenci snadno přejít od uctívání k nenávisti. Jedinec tedy může být v jednom období hrdinou lidu, a nakonec být proklínán. Jakmile jedinec ztrácí svou individualitu, dokáže přijmout ustanovení, která jsou ovšem zcela proti jeho zájmům. Na dějinách revoluce můžeme pozorovat, jak se shromáždění může jednoduše stát neuvědomělým, tím pádem podlehne vlivům, které odporují jeho jednotlivým zájmům. Historie revolučních událostí dále ukazuje nerozhodnost a nedůslednost těchto shromáždění. Revoluční shromáždění, které má vlastnosti davu, bude stejně jako dav extrémní ve svých náladách, bude reagovat přehnaně, co se týče násilí, ovšem i ve své zbabělosti. Bude drzé na slabé a podlézavé vůči silnějším. Poměrně všechna revoluční shromáždění jsou ve všech zemích stejná, tím pádem způsobují podobné problémy. Nalézáme u nich snad všechny vlastnosti davů: sugestibilita, přehánění citů, vliv vůdců a zjednodušení názorů. Nejúspěšnější typ zjednodušení předvedli jakobíni během Velké francouzské revoluce, ti se snažili používat pevné principy bez ohledu na realitu. Svoje sny si často vynucovali velmi zjednodušeným uvažováním.

Nejvíce souvislostí můžeme vidět v Le Bona pojetí vůdce, jelikož obecně v psychologii davu platí, že dav nejedná bez svého vůdce, nikdy tedy neřídí své vlastní kroky. Ve všech politických revolucích můžeme vidět působení takových vůdců. Dav rozum nebere v potaz, jediné myšlenky, které ho mohou ovlivnit, jsou vyvolány v podobě obrazů a iluzí, které se v revoluci vyskytují o to častěji. Dějiny revoluce výborně ukazují, jak se dav řídí těmi nejrozporuplnějšími podněty, které mu uděluje jeho vůdce. Můžeme si být jistí, že dav většinou ze svých prováděných činností nerozumí. Dav tedy jen málokdy chápe něco z revoluce, ačkoliv se uskutečňuje právě díky němu. Poslušně následuje svého vůdce, aniž by vlastně věděl, co má skutečně v plánu. Abychom uměli pochopit revoluční chování, je důležité pochopit rozdíly mezi různorodým shromážděním a stejnorodým klubem. I přes

jednotnou vůli, která je způsobena absencí nepřátelských skupin, kluby podléhají zákonům psychologie davu, to znamená, že také podléhají vůdci. Vůdce má daleko obtížnější funkci ve stejnorodém davu než v davu různorodém. Vůdce různorodého davu může upozorňovat hned na několik témat, nicméně v davu stejnorodém jsou city a zájmy identické a vůdce je musí znát a vědět, jak na ně působit. Část síly stejnorodého seskupení spočívá v anonymitě. To právě tato anonymita může vést v revolucích k tak násilným činům, o kterých by se samotnému jedinci ani nezdálo.

Davy stejnorodé a různorodé rozdělil Le Bon v knize *Psychologie davu*, kde tedy uvedl i základní charakteristiku. Toto rozdělení dále aplikoval na revolucích, kde i více rozebral funkci vůdce v jednotlivých kategoriích. Celkově lze říci, že Le Bon charakterizoval dav, který v knize *The Psychology of Revolution* ukázal rovnou "v akci". Knihy se propojují v mnoha ohledech. O čem mluví Le Bon v jedné knize, ujasňuje v knize druhé.

V knize *The Psychology of Revolution* doplňuje ještě jednu teorii změny chování, bez které by bylo těžké pochopit samotné revoluce. Každý jedinec má kromě svého stálého mentálního stavu i jiné možnosti charakteru, které mohou být vyvolány různými událostmi. Prostředí našeho ega je poměrně stálé, ovšem jakmile se naše prostředí mění jako například při revoluci, je rovnováha narušena, tvoří se tedy nová osobnost se zcela odlišnými myšlenkami a názory.

Zřejmě největší rozdíl knih můžeme pozorovat v pojetí jedince. Jelikož Le Bon v knize *Psychologie davu* pojednává o samotném jedinci pouze skrze dav. Zaměřuje se na jedince velmi zřídka, snaží se poskytnout analýzu davu jako celku. Zatímco v knize *The Psychology of Revolution* najdeme i zmínky o důležitosti role samotného individua. Což můžeme vidět například u vysvětlení různých typů mentalit v revoluci. Tyto mentality se vyskytují u jedince, nikoliv primárně v davu.

5. Závěr

Cílem této práce bylo prozkoumání pohledu Gustava Le Bona na psychologii davu a psychologii revoluce a následné aplikování poznatků z davové psychologie na revoluce. K lepšímu pochopení samotného autora a jeho myšlenek jsme uvedli reflexi jak Le Bona, tak ale i jeho díla *Psychologie davu* a *The Psychology of Revolution*. K již zmíněné reflexi je nutné dodat, že kniha *Psychologie davu* je dosti rozšířená, navazuje na ní hned několik známých autorů a vědců, kteří ji ovšem i v určitých pasážích kritizují. Oproti tomu kniha *The Psychology of Revolution* patří spíše k zapomenutým knihám, proto novodobou reflexi hledáme jen stěží. Obecně lze říci, že je Le Bon nejvíce kritizován za zjednodušování, jednostranný pesimistický pohled, který se týká především dehumanizace jedinců v davu, nerozlišování davu od masy, předpojatost knih, které mají předem daný závěr.

V této práci jsou shrnuty dvě knihy a jejich nejzásadnější teze. Gustave Le Bon vytvořil jednu z nejvýznamnějších teorií davového chování. Popsal vznik davu a následné šíření myšlenek pomocí sugesce a nákazy. Jeho zřejmě nejvýznamnějším přínosem byl pojem „duše davu“. V davu jedinec jedná zcela v rozporu s jeho přesvědčením, jelikož myšlenky a názory jedince jsou potlačeny masou. Celý charakter se přesouvá do nevědomí, tím pádem převládá pudovost a rozum je na ústupu. Dav zcela postrádá kritického ducha a je ovládán svým vůdcem.

Le Bon ve své další knize *The Psychology of Revolution* hovoří o psychologii revoluce a poskytuje nám četné aplikace principů týkajících se mentality davu, trvalé duše národů, o vlivu přesvědčení, prvcích mysticismu a kolektivních prvcích. Rozlišil také revoluce politické, vědecké a náboženské. Dále hovoří o roli vůdce, bez kterého by revoluce jen stěží vznikla. Vůdci sice netvoří základní myšlenky revoluce, ale využívají je ke svému jednání. Je důležité podotknout, že charakter jednotlivce se mění nejen v davu, ale také v revoluci, a to díky narušení běžné rovnováhy. Dále se Le Bon zabývá revoluční, kriminální a jakobínskou mentalitou. I v této knize si Le Bon neodepřel vysvětlení alespoň základních prvků psychologie davu, jelikož tvrdí, že bez pochopení davového chování jen stěží pochopíme samotnou revoluci. Ve své knize o revolucích definuje rasovou mysl, která je ovšem pevně spjata s duší davu. V neposlední řadě zde popisuje, jak vznikají samotné myšlenky ohledně revoluce, tedy jakmile lidé ztrácejí důvěru v základy myšlenkových rámců, začnou pociťovat neklid a nespokojenost. Důležitou roli také připisuje iluzím.

Le Bon se ve svých dílech pokusil vyřešit několik problémů z historie a moderní psychologie. Ukazuje, že jsme opravdu pokročili v pochopení principů této vědy a umíme je aplikovat na určité události. Lze konstatovat, že cíl práce byl naplněn, jelikož je zde poukázáno na hlavní principy davového chování, které mohou být dle Le Bona aplikovány na revolucích, tedy vliv předků, zákony jednání davů a jejich obecné vlastnosti, duševní nákaza, neuvědomělé, afektivní, kolektivní a mystické jednání, kategorizace davu a role vůdců.

Seznam použité literatury

- ČERNÝ, Karel. První a druhá vlna modernizační teorie po druhé světové válce. In Jiří Šubrt a kol. *Soudobá sociologie V*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, ISBN 978-80-246-2219-4, s. 270-320.
- GORMAN, Robert F. *Great Lives From History*. Pasadena, Calif: Salem Press, 2008. ISBN 9781587653452.
- KELLER, Jan. *Dějiny Klasické Sociologie*. 1. Prague: Karolinum Press, 2022. ISBN 9788024653365.
- LE BON, Gustave. *Psychologie davu*. Praha: KRA, 1994, ISBN 80-901527-8-3.
- LE BON, Gustave. *Psychologie davu*. Praha: Portál, 2016, ISBN 978-80-262-1028-3.
- LE BON, Gustave. *The Psychology of Revolution*. Namur: EHS, 2024. ISBN 2-38626-017-8.
- MARTIN, Everett Dean. *The Behavior of Crowds: A Psychological Study*. Project Gutenberg, 2012.
- MCDOUGALL, William. *An Introduction to Social Psychology*. London: Methuen & Co, 1909.
- MCDOUGALL, William. *Psychologie: studium chování*. Praha : Bursík & Kohout, 1926.
- ORTEGA Y GASSET, José. *Vzpouřa davů*. Praha: Naše vojsko, 1993, ISBN 80-206-0072-8.
- PETRUSEK, Miloslav. A kol. *Dějiny sociologie*. Praha: Grada, 2011, Sociologie. ISBN 978- 80-247-3234-3.

SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie Teorie, metody, aplikace*. Grada, 2019. ISBN 978-80-271-2998-0.

SMOLÍK, J. Doslov: Psychologie davů na počátku 21. století In LE BON, G. *Psychologie davu*, 2016. ISBN 978-80-262-1028-3.

SZTOMPKA, Piotr. *The sociology of social change*. Oxford: Blackwell, 1994. ISBN 0-631-18206-3.

ŠUBRT, Jiří a PFEIFEROVÁ, Štěpánka (ed.). *Sociální změna: historická sociologie*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2013. ISBN 978-80-87398-21-0.

URBAN, Lukáš. *Sociologie trochu jinak 2., rozšířené vydání*. Grada, 2011. ISBN 978-80-247-7202-8.

WAGONER, Brady; MOGHADDAM, Fathali M. a VALSINER, Jaan. *The psychology of radical social change: from rage to revolution*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. ISBN 1-108-38200-2.

Internetové zdroje

CARON, Pierre. Dr Gustave Le Bon. La Révolution française et la psychologie des révolutions. 1912. (Bibliothèque de philosophie scientifique) [online]. 1912. s. 231-233 [cit. 2024-04-20]. ISSN 0996-2743. Dostupné z: https://www.persee.fr/doc/rhmc_0996-2743_1912_num_17_3_4936_t1_0231_0000_7.

ČERNÝ, K. Staré a nové teorie revoluce: deset perspektiv. *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica* [online]. 2016, roč. 2016, č. 2, s. 73-96 [cit. 2024-03-06]. ISSN 0567-8293. Dostupné z: <https://doi.org/10.14712/24647055.2016.16>.

EDSCORN, Steven R. *Encyclopedia of European Social History* [online]. 6 vols. Reference & User Services Quarterly. 2001, roč. 40, č. 4. [cit. 2024-03-10]. ISSN 1094-9054. Dostupné z: <https://link.gale.com/apps/doc/A77097375/AONE?u=anon~6add23e0&sid=googleScholar&xid=4dc42849>.

HOWARD, George Elliott. *The American Political Science Review* [online]. 1914, vol. 8, no. 1, s. 121–124 [cit. 2024-03-06]. ISSN 0003-0554. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1945404>.

Journal of Political Economy [online]. 1914, vol. 22, no. 5, s. 506–506 [cit. 2024-03-01]. ISSN 0022-3808. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1819173>.

LICHTENBERGER, J. P. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* [online]. 1913, vol. 50, s. 282–283 [cit. 2024-03-01]. ISSN 0002-7162. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1012715>.

RIVALLAND, Johan. *La Révolution française et la psychologie des révolutions » de Gustave Le Bon* [online]. [cit. 2024-03-27]. Dostupné z: <https://www.contrepoints.org/2018/02/12/309475-revolution-francaise-psychologie-revolutions-de-gustave-1>.

SEDLÁČEK, Jan. Dějiny sociologie jako sociologická disciplína. *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica* [online]. 2018, roč. 1970, č. 5, s. 9-20 [cit. 2024-02-28]. ISSN 0567-8293. Dostupné z: <https://doi.org/10.14712/24647055.2018.143>.

The North American Review. The Psychology of Revolution [online]. 1913, vol. 198, no. 692, s. 137–39 [cit. 2024-03-06]. ISSN 0029-2397. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/25120050>.